

ՕՐԻՆԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ԱԶԳԱՅԻՆ ՀԱՄԱԿԱՐԳԻ ԲՆՈՒԹԱԳՐԻՉՆԵՐԸ

Թրանսփարենսի Ինթրնեշնլ միջազգային
հակակոռուպցիոն կազմակերպության
ուսումնասիրության հաշվետվություն

ՀԱՅԱՍՏԱՆ 2003

Ուսումնասիրության հեղինակներ`

Անայա Կոստանյան, Տարածաշրջանային զարգացման կենտրոն/ Թրանսփարենսի
Ինթրնեշնլ հայաստանյան մասնաճյուղի նախագահ

Վարուժան Հոկտանյան, Տարածաշրջանային զարգացման կենտրոն/ Թրանսփարենսի
Ինթրնեշնլ հայաստանյան մասնաճյուղի հանրային քաղաքականության գծով փորձագետ

Գլխավոր խորհրդատուներ`

Ալան Դոյգ և Ստեֆանի ՄաքԱյվոր, Մեծ Բրիտանիա, Թիսայրի բիզնեսի համալսարանի
փորձագետներ

Խորհրդատուներ`

Աշոտ Խուրշուդյան, Մարդկային զարգացման միջազգային կենտրոնի փորձագետ

Դավիթ Սարգսյան, Տարածաշրջանային զարգացման կենտրոն/ Թրանսփարենսի
Ինթրնեշնլ հայաստանյան մասնաճյուղի իրավական գծով փորձագետ

Թարգմանիչ`

Անահիտ Գրիգորյան

Խմբագիր`

Վախթանգ Սիրադեղյան

Ուսումնասիրությունը ֆինանսավորվել է
Մեծ Բրիտանիայի արտաքին և համագործակցության երկրների նախարարության կողմից

Ուսումնասիրության բոլոր տվյալները բերված են 2003 թ. դեկտեմբերի 31-ի դրությամբ

© 2004 Transparency International and Center for Regional Development/
Transparency International Armenia

Transparency International Secretariat
Otto-Suhr-Allee 97-99
10585 Berlin
Germany
<http://www.transparency.org>

Center for Regional Development/Transparency International Armenia
Nalbandyan Street 5-35
Yerevan 375010
Armenia
<http://www.transparency.am>

ՕՐԻՆԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ԱԶԳԱՅԻՆ ՀԱՄԱԿԱՐԳԻ ԲՆՈՒԹԱԳՐԻՉՆԵՐԸ

Հ Ա Ր Ց Ա Թ Ե Ր Թ Ի Կ

ԳՐԾԱԴԻՐ ԻՇԽԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

- Կարող է արդյո՞ք անհատ քաղաքացին դատի տալ կառավարությանը քաղաքացիական իրավունքների ոտնահարման դեպքերում:

Ի՞նչ է նախատեսված օրենքով

Այո: Համաձայն ՀՀ Սահմանադրության 38 հոդվածի՝ յուրաքանչյուր ոք ունի Սահմանադրությամբ և օրենքներով ամրագրված իր իրավունքների և ազատությունների դատական պաշտպանության իրավունք: Սակայն ՀՀ քաղաքացիները չեն կարող դիմել սահմանադրական դատարան գործադիրի կողմից իրենց սահմանադրական իրավունքների խախտման դեպքում: Համաձայն ՀՀ Քաղաքացիական օրենսգրքի հոդված 15-ի՝ ֆիզիկական կամ իրավաբանական անձինք կարող են դիմել դատարան բողոքարկելու պետական մարմինների կողմից ընդունված իրենց քաղաքացիական կամ այլ իրավունքները խախտող ցանկացած իրավական ակտ:

Ի՞նչ է տեղի ունենում իրականում

Որոշ ֆիզիկական և իրավաբանական անձինք դատի էին տվել պետական տարբեր մարմիններին, սակայն մեծամասամբ նրանք որևէ հաջողության չեն հասել: Նմանատիպ դեպքերը հազվադեպ են Հայաստանում, քանի որ քաղաքացիները չեն վստահում դատական իշխանություններին, համարելով, որ վերջիններս կախված են գործադիր իշխանությունից: Բացի այդ, բնակչության մեծամասնությունը գտնում է, որ դատարանները և դատախազությունը կոռումպացված են: Եվ վերջապես, շատերը վախենում են, որ հետագայում իշխանությունների կողմից իրենց դեմ կարող են կիրառվել պատժամիջոցներ:

- Գոյություն ունեն, արդյո՞ք, բարձրաստիճան պաշտոնյաների գույքը և եկամուտները մոնիտորինգի ենթարկելու ընթացակարգեր, ներառյալ դրանց ծագումը բացահայտելուն ուղղված օրենսդրական դրույթներ:

Ի՞նչ է նախատեսված օրենքով

Համաձայն ՀՀ օրենսդրության՝ նախագահական ընտրությունների ժամանակ նախագահի թեկնածուները Կենտրոնական ընտրական հանձնաժողովին պարտավոր են ներկայացնել ընտրություններին նախորդող տարվա իրենց և իրենց ընտանիքի անդամների գույքի և եկամուտների մասին հայտարարագրերը (տես ՀՀ Ընտրական օրենսգրքի 67 և 68 հոդվածները): ՀՀ իշխանության մարմինների ղեկավար աշխատողների գույքի և եկամուտների հայտարարագրման մասին ՀՀ օրենքը, այդ օրենքի փոփոխությունները և լրացումները, ինչպես նաև ՀՀ կառավարության մի շարք որոշումները և այլ իրավական ակտերը կարգավորում են ՀՀ նախագահի, վարչապետի, նախարարների և քաղաքական, հայեցողական և այլ բարձր պաշտոններ զբաղեցնող անձանց համար նախատեսված հայտարարագրման ընթացակարգերին վերաբերող հարցերը: Նշված բարձրաստիճան պաշտոնյաները և նրանց մերձավոր ազգականները պարտավոր են տարեկան կտրվածքով իրենց

հայտարարագրերը ներկայացնել Չարկային պետական ծառայությանը: Այդ պաշտոնյաները պարտավոր են հայտարարագրել իրենց գույքը և եկամուտները նաև իրենց զբաղեցրած պաշտոններից ազատվելուն հաջորդող հինգ, իսկ նրանց մերձավոր ազգականները՝ երկու տարիների ընթացքում:

Համաձայն ՀՀ իշխանության մարմինների ղեկավար աշխատողների գույքի և եկամուտների հայտարարագրման մասին ՀՀ օրենքի՝ այն պաշտոնյաները, որոնք չեն ներկայացնում իրենց հայտարարագրերը, տուգանվում են նվազագույն աշխատավարձի (1000 դրամ) հիսնապատիկի չափով: Եթե նրանք տուգանվելուց հետո երեսուն օրվա ընթացքում նորից չեն ներկայացնում իրենց հայտարարագրերը, ապա տուգանվում են նվազագույն աշխատավարձի երկուհարյուրապատիկի չափով: Պահանջված տեղեկությունները թաքցնելու կամ սխալ տեղեկություններ տրամադրելու դեպքում պաշտոնյան տուգանվում է նվազագույն աշխատավարձի հիսունապատիկի չափով: Եթե դա կրկնվում է ևս մեկ անգամ, ապա այդ պաշտոնյան տուգանվում է նվազագույն աշխատավարձի երկուհարյուրապատիկի չափով:

«ՀՀ իշխանության մարմինների ղեկավար աշխատողների գույքի և եկամուտների հայտարարագրման մասին ՀՀ օրենքում փոփոխություններ և լրացումներ կատարելու մասին» օրենքով ՀՀ իշխանության մարմինների ղեկավար աշխատողների և գույքն ու եկամուտները հայտարարագրողների ցանկը լրացվեց մի շարք նոր պաշտոններով (տես Հոդված 1) և երկարաձգվեց հայտարարագրերը ներկայացնելու վերջնաժամկետը հայտարարագրման տարվանը հաջորդող տարվա փետրվարի 1-ից մինչև մարտի 15-ը (տես Հոդվածներ 1-3): Այդ փոփոխություններով հանվեց նաև հայտարարագրերը պարտադիր կարգով «ՀՀ պաշտոնական տեղեկագրում» հրապարակելու պահանջը: Դրա փոխարեն հարկային մարմիններին պարտավորեցվեց զանգվածային լրատվամիջոցներին ներկայացնել հայտարարագրերին ամօրյա տեղեկատվություն, եթե վերջիններս այդպիսի խնդրանքով դիմեն իրենց:

Ի՞նչ է տեղի ունենում իրականում

2001 թ. հայտարարագրերը հրատարակվել էին «ՀՀ պաշտոնական տեղեկագրի» չորս հատորներով՝ օրենքով նախատեսված ժամկետներում: Սակայն, համաձայն ոչ պաշտոնական աղբյուրներից ստացված տեղեկությունների, այդ հատորները ոչ ուղարկվել էին գրախանութները վաճառքի, և ոչ էլ հասել էին «ՀՀ պաշտոնական տեղեկագրի» բաժանորդներին: Դրանք բաժանվել էին միայն որոշ պետական հաստատություններին: Այդ տեղեկատվությունը ոչ տպագրվել էր թերթերում, ոչ էլ տեղադրվել էր կառավարության կամ պետական այլ մարմինների էլեկտրոնային էջերում: «ՀՀ պաշտոնական տեղեկագրի» ղեկավարությունը առաջարկում էր իրենցից գնել այդ հատորները 90000 դրամով, որը մատչելի գին չէ շարքային քաղաքացիների կամ ՀԿ-երի ներկայացուցիչների համար:

Ջանգվածային լրատվության միջոցների (ՁԼՄ-երի) հաղորդումներից երևում է, որ 70000 պետական պաշտոնյաներից միայն 45437 էին ներկայացրել իրենց հայտարարագրերը: Նրանք, ովքեր չէին հայտարարագրել իրենց գույքը և եկամուտները ենթարկվել էին վարչական տույժի: Մինչ այժմ 548 պաշտոնյաներ տուգանվել են յուրաքանչյուրը 50000-ական դրամով: Չկա որևէ տեղեկատվություն, թե նշված կարգազանցներից որքանն են հանդիսանում գործադիր իշխանության ներկայացուցիչներ:

Ընդդիմադիր լրատվամիջոցները և մի շարք փորձագետներ նշում են, որ իրենց իրական բարձր եկամուտները թաքցնելու նպատակով բարձրաստիճան պետական պաշտոնյաների մեծ մասը ձևակերպում է իրենց գույքի և եկամուտների հիմնական մասը որպես իրենց ազգականներին պատկանող գույք և եկամուտ: Նշված լրատվամիջոցները և փորձագետները նշում են նաև, որ սահմանված սիմվոլիկ տուգանքները հնարավորություն են տալիս պաշտոնյաներին խուսափելու իրենց գույքի և եկամուտների իրական չափերը հայտարարագրելուց, քանի որ օրենքը չի նախատեսում ավելի լուրջ պատժամիջոցներ:

- **Գոյություն ունեն, արդյո՞ք, նախարարների և այլ բարձրաստիճան պաշտոնյաների համար նախատեսված՝ վերը նշված ընթացակարգերի և օրենսդրական դրույթների միջև տարբերություններ:**

Ոչ: Այդպիսի տարբերություններ գոյություն չունեն:

- **Գոյություն ունեն, արդյո՞ք, շահերի բախումը կարգավորող կանոններ.**
 - **նախարարների համար,**
 - **բարձրաստիճան այլ պաշտոնյաների համար:**

Ի՞նչ է նախատեսված օրենքով

Այո: Համաձայն ՀՀ Սահմանադրության 88 հոդվածի՝ «կառավարության անդամը չի կարող լինել որևէ ներկայացուցչական մարմնի անդամ, զբաղեցնել պետական այլ պաշտոն կամ կատարել այլ վճարովի աշխատանք»: Նմանատիպ սահմանափակումներ պետական պաշտոնյաների համար սահմանված են նաև տարբեր օրենքներում, ինչպիսիք են Քաղաքացիական ծառայության մասին, Հարկային ծառայության մասին, Մաքսային ծառայության մասին, Ոստիկանությունում ծառայության մասին և այլ ՀՀ օրենքներում:

Ի՞նչ է տեղի ունենում իրականում

Բարձրաստիճան պետական պաշտոնյաների համար շահերի բախումը կարգավորող կանոնները ավանդաբար արհամարհվում են: Հասարակության մեջ տարածված է այն կարծիքը, որ կառավարության անդամները կա՛մ անձնական բիզնես ունեն կա՛մ էլ տանիք են հանդիսանում այլոց համար: Հաճախ նրանք պաշտպանում և/կամ օժանդակում են որոշակի գործարար շահեր՝ պետական գնումներում կամ պետպատվեր տալուց, օրինակ, կողմնակալ վերաբերմունք ցուցաբերելով իրենց ազգականների, ընկերների կամ գործընկերների նկատմամբ: Ըստ ընդդիմադիր լրատվամիջոցների և փորձագետների, անձնական օգուտ ստանալու նպատակով պաշտոնեական դիրքի չարաշահումը և խնամհությունը լայնորեն տարածված են գործադիր իշխանության մարմիններում, և այդ գործելակերպը կանխարգելող որևէ վերահսկիչ մեխանիզմ գոյություն չունի:

- **Գոյություն ունեն արդյո՞ք նվերների ստացումը և “պատիվ տալը” կարգավորող պահանջներ և ստացվող նվերների գրանցամատյաններ**
 - **նախարարների համար**
 - **բարձրաստիճան այլ պաշտոնյաների համար:**

Ի՞նչ է նախատեսված օրենքով

Համաձայն ՀՀ կառավարության 1993 թ. փետրվարի 17-ի թիվ 48 որոշման՝ պաշտոնատար անձանց (չի ճշտվում, թե որ պաշտոնյաների մասին է խոսքը) կողմից ստացված նվերները պետք է հանձնվեն համապատասխան պետական մարմիններին, եթե այդ նվերների գինը գերազանցում է այդ պաշտոնյայի ամսական աշխատավարձի հնգապատիկը: Եթե պետական պաշտոնյան ցանկություն է հայտնում իրեն պահել ստացված նվերը, ապա նա պարտավոր է պետությանը վճարել այդ նվերի շուկայական գնի և իր ամսական աշխատավարձի հնգապատիկի տարբերությանը հավասար գումար: Համաձայն սույն որոշման՝ նվերի հանձնումը պետությանը պետք է կատարվի նույն ձևով, ինչպես բռնագրավված, տիրագուրկ կամ ժառանգված սեփականության անցումը, որը կարգավորվում էր ՀՀ կառավարության 1992 թ. նոյեմբերի 18-ի թիվ 585 որոշմամբ: Անհրաժեշտ է նշել, որ թիվ 48 որոշմամբ սահմանված ընթացակարգերը ներկայումս հնացել են, քանի որ իրենց ուժը կորցրել են վերոնշյալ (թիվ 585) որոշման համապատասխան կետերը:

Համաձայն ՀՀ Վարչական իրավախախտումների վերաբերյալ օրենսգրքի 166.1 հոդվածի՝ եթե պետական ծառայողը պետական և ոչ պետական կազմակերպություններից, օտարերկրյա պետություններից, միջազգային կազմակերպություններից և ընկերություններից ստացած արժեքավոր նվերը չի փոխանցում պետությանը, ապա նա տուգանվում է նվազագույն աշխատավարձի լրիվ չափով և այդ նվերը բռնագրավվում է պետության կողմից: Եթե այդ նվերը չի հայտնաբերվում, ապա պետական ծառայողը պարտավոր է վճարել նվերի արժեքը քառապատիկ գերազանցող գումար:

- **Եթե այո, ապա արդյո՞ք այդ մատյանները լրացվում են ժամանակին և ո՞ւմ կողմից:**

Ըստ ոչ պաշտոնական տեղեկությունների, պետական պաշտոնյաների ստացած նվերները չեն գրանցվում: Որոշ փորձագետներ պնդում են, որ նվերները սովորաբար գրանցվում են ոչ որպես անհատապես ստացված (դրանք գրանցվում են որպես նախարարությանը կամ գործադիր իշխանության այլ մարմնին արված նվիրատվություն), չնայած դրանք իրականում օգտագործվում են պետական բարձրաստիճան պաշտոնյաների կողմից:

- **Գոյություն ունեն արդյո՞ք սահմանափակումներ նախարարական պաշտոնից մեկ այլ պաշտոնի անցնելու դեպքում:**

Ոչ:

- **Գործադիր իշխանության բարձրաստիճան պաշտոնյաները պարտավո՞ր են, արդյոք, օրենքով պատճառաբանել իրենց կողմից ընդունված որոշումները:**

Ի՞նչ է նախատեսված օրենքով

Ուղղակիորեն ոչ: Համաձայն ՀՀ Սահմանադրության և իրավական այլ փաստաթղթերի՝ կառավարության անդամները հաշվետու են ՀՀ Նախագահին և վարչապետին, և հետևաբար, նրանց կայացրած որոշումները կարող են վիճարկվել նախևառաջ վերջիններիս կողմից: Նախարարությունները և կառավարությանն առընթեր գործադիր իշխանության այլ մարմինները կարող են ստուգման ենթարկվել Նախագահի և կառավարության վերահսկիչ ծառայությունների կողմից: Գործադիր իշխանության ներկայացուցիչների գործունեությունը կարող է նաև ստուգման ենթարկվել իրենց նախարարություններում գործող նմանատիպ կառույցների կողմից: Որոշակի դեպքեր քննելու համար ՀՀ Նախագահը իրավունք ունի ստեղծելու ժամանակավոր վերստուգիչ-վերահսկիչ հանձնաժողովներ:

ՀՀ Ազգային ժողովը և նրա վերահսկիչ պալատը նույնպես լիազորված են ստուգելու կառավարության գործունեությունը: Կառավարության անհատ անդամներին կարող են տրվել «դժվար» հարցեր ԱԺ-կառավարություն հարց ու պատասխանի ժամանակ: Ինչպես վերը նշվեց, գործադիր իշխանության մարմինների կողմից ընդունված որոշումները կարող են բողոքարկվել նաև դատական կարգով: Բացի այդ, քաղաքացիները կարող են դիմել գործադիր իշխանության այն պաշտոնյայի վերադասին, ում որոշումը նրանք ցանկանում են բողոքարկել, ինչպես նաև կառավարությանը, վարչապետին, ՀՀ Նախագահի աշխատակազմին և պետական այլ մարմիններին:

Ի՞նչ է տեղի ունենում իրականում

Քանի որ վերստուգիչ-վերահսկիչ գործառույթներն իրականացվում են պետական մարմինների կամ նրանց ներկայացուցիչների կողմից, որոնք ենթակա են և/կամ կախված են գործադիր իշխանությունից, վերը նշված պրակտիկան բացառում է անկողմնակալությունը և թափանցիկությունը: Ինչ վերաբերում է Ազգային ժողովին,

ապա այստեղ սովորաբար ընդդիմության ներկայացուցիչներն են վիճարկում գործադիրի որոշումները: Սակայն, սովորաբար նրանք չունեն բավարար ազդեցություն հետամուտ լինելու իրենց հարցապնդումների ընթացքին:

Ընդդիմության նախաձեռնությանը Ազգային ժողովում ստեղծվեցին մի քանի հատուկ ժամանակավոր հանձնաժողովներ՝ հետաքննելու կառավարության կողմից կատարված վարչական կամ իրավական խախտումների հետ առնչվող դեպքերը: Այդ հանձնաժողովների որոշումներին, սակայն, համապատասխան պետական մարմինների կողմից որևէ լուրջ ընթացք չի տրվել: Բնակչության կողմից բողոքարկման մեխանիզմները գնահատվում են որպես շատ անարդյունավետ պետական իշխանության մարմիններում գոյություն ունեցող բյուրոկրատական քաջբռնկների և պետական պաշտոնյաների կողմից քաղաքացիների նկատմամբ անբավարար ուշադրության պատճառով:

- **Նախարարներն ու այլ բարձրաստիճան պաշտոնյաներն ունե՞ն, արդյոք, լիազորություններ, և կիրառու՞մ են, արդյոք, դրանք սովորական պայմանագիր կնքելու կամ լիցենզիա տալու հարցերում վերջնական որոշում կայացնելու համար: Սահմանափակվա՞ծ է, արդյոք, այս լիազորությունը միայն հատուկ դեպքերի համար:**

Գոյություն ունեն գանազան մասնագիտացած հանձնաժողովներ, կոմիտեեր և վարչություններ (անկախ կամ նախարարություններին առընթեր), ինչպես նաև այլ պետական մարմիններ, որոնք օրենքով լիազորված են կնքելու պայմանագիր կամ տալու լիցենզիա: Մեծամասամբ այդ հաստատությունների ղեկավարներն են ընդունում պայմանագրերի կնքման կամ լիցենզիաներ տալու վերաբերյալ վերջնական որոշումներ: Որոշ դեպքերում (օրինակ, բարդ ընթացակարգերով լիցենզիաներ տալուց) համապատասխան փաստաթղթերը ստորագրում են փոխնախարարները:

- **Գոյություն ունե՞ն, արդյոք, վարչարարական մեխանիզմներ՝ բողոքարկելու գազործադիր իշխանության ներկայացուցիչների կայացրած որոշումները:**

Սովորաբար պետական պաշտոնյայի որոշումները կամ գործողությունները բողոքարկող գանգատները հասնում են այդ պաշտոնյաների վերադասին: Սակայն, ինչպես նշում են որոշ փորձագետներ, պետական պաշտոնյան որևէ որոշում չի ընդունում՝ առանց այն նախապես իր վերադասի հետ բանավոր կամ գրավոր համաձայնեցնելու, այսինքն այս մեխանիզմն իրականում ֆիկտիվ է:

ՕՐԵՆԱԴԻՐ ՄԱՐՄԻՆ

- **Պարտադիր է, արդյոք, օրենսդիր մարմնի կողմից պետական բյուջեի հաստատումը:**

Ի՞նչ է նախատեսված օրենքով

Համաձայն ՀՀ Սահմանադրության 76 հոդվածի՝ ՀՀ Ազգային ժողովն կառավարության ներկայացմամբ հաստատում է պետական բյուջեն: Սահմանադրության 77 հոդվածը լիազորում է Ազգային ժողովին վերահսկելու պետական բյուջեի կատարումը: Ազգային ժողովի Կանոնակարգ ՀՀ օրենքի 79 հոդվածի 1-ին կետը վերահաստատում է Սահմանադրության 76 հոդվածը, իսկ 87 հոդվածի 1-ին կետը հաստատում է պետական բյուջեի կատարումը վերահսկելու ԱԺ լիազորությունը:

Ի՞նչ է տեղի ունենում իրականում

Օրենքի պահանջները կատարվում են:

- **Գոյություն ունե՞ն, արդյոք, պետական ծախսերի էական հողվածներ, որոնց համար չի պահանջվում օրենսդիր կողմից հաստատում: Որո՞նք են այդ հողվածները:**

Ի՞նչ է նախատեսված օրենքով

Ոչ:

- **Գոյություն ունե՞ն, արդյոք, շահերի բախումը կարգավորող պահանջներ պատգամավորների համար:**

Ի՞նչ է նախատեսված օրենքով

ՀՀ Սահմանադրության 65 հոդվածի համաձայն՝ պատգամավորը չի կարող զբաղեցնել պետական այլ պաշտոն կամ կատարել վճարովի այլ աշխատանք, բացի գիտական, մանկավարժական և ստեղծագործական աշխատանքից: Այս դրույթն ամրագրված է նաև Աղգային ժողովի Կանոնակարգ ՀՀ օրենքի 8 հոդվածի 7-րդ կետով:

Ի՞նչ է տեղի ունենում իրականում

Օրենքի պահանջները, կապված կառավարության կազմում, գործադիր այլ մարմիններում, ինչպես նաև մարզպետների պաշտոններ չզբաղեցնելուն, կատարվում են: Սակայն Աղգային ժողովի շատ պատգամավորներ հանդիսանում են խոշոր գործարարներ: Հայաստանում ընդունված պրակտիկան այն է, որ այդպիսի գործարարները ընտրվելով Աղգային ժողովի պատգամավորներ, *դե յուրե* վայր են դնում իրենց լիազորությունները որպես ընկերությունների գործադիր տնօրեններ կամ այլ գործադիր բարձրաստիճան պաշտոնյաներ, բայց շարունակում են մնալ որպես իրենց ընկերությունների խորհուրդների նախագահներ և տնօրինել բաժնետոմսերի մեծ մասը: Այսպիսով, *դե ֆակտո* ոչ պաշտոնական կերպով նրանք շարունակում են կատարել նույն գործառույթները, ինչ նախքան ԱԺ պատգամավոր ընտրվելը:

- **Գոյություն ունե՞ն, արդյոք, նվերների ստացումը և «պատիվ տալը» կարգավորող պահանջներ և ստացվող նվերների գրանցամատյաններ:**

Ի՞նչ է նախատեսված օրենքով

Հարցաթերթիկի նախորդ՝ գործադիր իշխանությանը նվիրված բաժնում բերված իրավական դրույթները կիրառելի են նաև Աղգային ժողովի պատգամավորների համար: Հատուկ նրանց վերաբերող այլ իրավական ակտեր գոյություն չունեն:

Ի՞նչ է տեղի ունենում իրականում

Ավանդաբար նվեր տալն ու ընդունելը և «պատիվ տալը» լայնորեն տարածված են բարձրաստիճան պետական պաշտոնյաների, ներառյալ Աղգային ժողովի պատգամավորների, շրջանում: Սակայն, քանի որ ՋԼՄ-երում այս հարցը սովորաբար չի լուսաբանվում, դժվար է ասել, թե ինչքանով է այս երևույթը նպաստում կոռուպցիայի տարածմանը:

- **Եթե այո, ապա այդ գրանցամատյանները լրացվում են, արդյոք, ժամանակի՞ն և ո՞ւմ կողմից:**
 - **Ունե՞ն, արդյոք, գրանցամատյանների համար պատասխանատու անձինք օրենքով նախատեսված լիազորությունների պատգամավորների գույքի և եկամուտների ծագման աղբյուրները բացահայտել ստիպելու համար**

- Պատգամավորներին ուղղված մեղադրանքների վերաբերյալ պաշտոնական հետաքննություն անցկացնելու համար ունե՞ն, արդյոք, վերը նշված անձինք աշխատակազմ
- Այս թեմային առնչվող ինչպիսի՞ պատժամիջոցներ կարող են կիրառվել պատգամավորի նկատմամբ:
- Երբևէ կիրառվե՞լ են, արդյոք, այդ պատժամիջոցները:

Ի՞նչ է նախատեսված օրենքով

Աղգային ժողովի գործերի կառավարչությունն ունի նվերների գրանցամատյաններ և կանոնավոր կերպով այն լրացնում է: Խոսքը վերաբերում է այն նվերներին, որոնք ստացել են Աղգային ժողովի անհատ պատգամավորները կամ Աղգային ժողովի պատվիրակությունները՝ այլ խորհրդարանների պաշտոնական պատվիրակություններից՝ երբ նրանք այցելել են Հայաստան կամ երբ Աղգային ժողովի պատվիրակություններն են այցելել այլ երկրներ: Պատգամավորների կողմից ստացված այլ տեսակի նվերներ այդ մատյաններում չեն գրանցվում:

Նշված մատյաններում գրանցված նվերները չեն հանդիսանում Ազ.՝ՍԿԿ ժողովի անհատ պատգամավորների սեփականությունը, և, հետևաբար, տվյալ հարցի մնացած մասերը կիրառելի չեն սույն դեպքի համար:

Ինչպես նախատեսված է ՀՀ Ընտրական օրենսգրքի 100 և 106 հոդվածներով՝ պատգամավորության բոլոր թեկնածուները պետք է հայտարարագրեն իրենց գույքը և եկամուտները և դրանք ներկայացնեն Կենտրոնական ընտրական հանձնաժողով: Նախորդ բաժնում նշված՝ ՀՀ իշխանության մարմինների ղեկավար աշխատողների գույքի և եկամուտների հայտարարագրման մասին ՀՀ օրենքի, ինչպես նաև համապատասխան այլ իրավական ակտերի դրույթները գործում են նաև Աղգային ժողովի պատգամավորների պարագայում:

Ի՞նչ է տեղի ունենում իրականում

Ձանգվածային լրատվամիջոցներով հաղորդվել է, որ գույքի և եկամուտների հայտարարագրերը չներկայացրած պետական պաշտոնյաները ենթարկվել են վարչական տույժի: Սակայն չկա որևէ տեղեկատվություն, թե նրանցից քանիսն են հանդիսանում Աղգային ժողովի պատգամավորներ:

- **Գոյություն ունե՞ն, արդյոք, սահմանափակումներ պատգամավորական գործունեությունն ավարտելուց հետո այլ պաշտոնի անցնելու առումով:**

Ի՞նչ է նախատեսված օրենքով

Ոչ:

Ի՞նչ է տեղի ունենում իրականում

Աղգային ժողովի նախկին պատգամավորներն իրենց լիազորությունների ավարտից հետո զբաղեցնում են ցանկացած պաշտոններ:

ԸՆՏՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ/ԿՈՒՍԱԿՑՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ՖԻՆԱՆՍԱՎՈՐՈՒՄ

- **Գոյություն ունե՞ն, արդյոք, անկախ ընտրական հանձնաժողովներ (եթե ոչ, ապա գտնվո՞ւմ է, արդյոք, ընտրությունների կազմակերպման գործն այնպիսի պետական մարմինների ձեռքում, որոնք հասարակության կողմից ընդունվում են որպես անկողմնակալ մարմիններ):**

Ի՞նչ է նախատեսված օրենքով

Բոլոր տեսակի ընտրություններն անց են կացվում եռաստիճան ընտրական հանձնաժողովների համակարգի միջոցով, որը կազմված է Կենտրոնական ընտրական հանձնաժողովից, ընտրատարածքային ընտրական հանձնաժողովներից և տեղամասային ընտրական հանձնաժողովներից: ՀՀ Ընտրական օրենսգրքի 41, 42 և 43 հոդվածները համապատասխանաբար սահմանում են այդ երեք տեսակի հանձնաժողովների լիազորությունները: Ընտրական օրենսգիրքը (տես հոդված 35) սահմանում է, որ Կենտրոնական ընտրական հանձնաժողովն, ինչպես նաև ընտրատարածքային ընտրական հանձնաժողովները կազմավորվում են ՀՀ Նախագահի կողմից նշանակված երեք անդամից և գործող կամ արձակված Ազգային ժողովում խմբակցություն ունեցող յուրաքանչյուր կուսակցությունից (դաշինքից) նշանակված մեկական անդամից: Տեղամասային ընտրական հանձնաժողովների յուրաքանչյուր անդամ նշանակվում է համապատասխան ընտրատարածքային հանձնաժողովի մեկ անդամի կողմից:

Կենտրոնական ընտրական հանձնաժողովն և ընտրատարածքային ընտրական հանձնաժողովները գործում են մշտական հիմունքներով: Համաձայն Ընտրական օրենսգրքի 17.1 հոդվածի՝ ընտրատարածքային ընտրական հանձնաժողովների թիվը հավասար է Ազգային ժողովի մեծամասնական ընտրակարգով ընտրված պատգամավորների թվին (ներկայումս այն հավասար է 56-ի): Ընտրատարածքներում պետք է ընդգրկված լինեն մոտավորապես հավասար թվով ընտրողներ և թույլատրվում է ընտրողների թվի մինչև 15 տոկոս տարբերություն (տես հոդված 17.1): Ընտրական տեղամասը պետք է ընդգրկի ոչ ավելի քան 2000 ընտրող (տես հոդված 15):

Ի՞նչ է տեղի ունենում իրականում

Ընտրական օրենսգրքի դրույթները, կապված [բոլոր մակարդակների] ընտրական հանձնաժողովների կազմավորման և կազմի հետ, կատարվում են:

Ընդդիմադիր կուսակցությունները և ՁԼՄ-ները պնդում են, որ 2003 թ.-ի նախագահական և խորհրդարանական ընտրությունները ցույց տվեցին, որ ընտրական հանձնաժողովներն անկախ չէին: Նրանց ոչ անկախ լինելն, ըստ այդ կուսակցությունների և լրատվամիջոցների, պայմանավորված էր նրանով, որ բոլոր մակարդակների ընտրական հանձնաժողովների անդամների մեծամասնությունը հանդիսանում էր իշխանամետ կուսակցությունների և թեկնածուների ներկայացուցիչներ: Քանի որ հանձնաժողովների որոշումներն ընդունվում էին հանձնաժողովների նիստերին ներկա անդամների ձայների պարզ մեծամասնությամբ, այդպիսի պնդումները կարծես թե հիմնավոր են: Օրինակ, նախագահական ընտրությունների ժամանակ ընտրական հանձնաժողովների ինն անդամներից վեցը պաշտոնապես պաշտպանում էին գործող Նախագահին, որը նույնպես դրել էր իր թեկնածությունը: Այդ անդամներն էին նախագահի կողմից նշանակված երեք անդամները և այն երեք կուսակցություններից ներկայացված մեկական անդամները, որոնք պաշտոնապես պաշտպանեցին գործող Նախագահի թեկնածությունը:

Միևնույն ժամանակ, որոշ անկախ փորձագետներ, լրագրողներ և դիտորդներ նշում էին, որ իշխանամետ կուսակցությունների և թեկնածուների օգտին առկա անձտություններն ավելի շատ արդյունք էին այն իրողությանը, որ բոլոր մակարդակների ընտրական հանձնաժողովներում, և մասնավորապես տեղամասային հանձնաժողովներում, ընդդիմության ներկայացուցիչների մեծ մասը կաշառված էր իշխանամետ ուժերի կողմից: Իսկ եթե այդ ներկայացուցիչները կաշառված չլինեին, ապա ունենալով օրենքով իրենց տրված բավարար լիազորություններ, կկարողանային, եթե ոչ կանխել, ապա գոնե իրենց ձայնը բարձրացնել կատարված անօրինականությունների դեմ:

- Ո՞վ է նշանակում ընտրական հանձնաժողովների նախագահներին:

Ի՞նչ է նախատեսված օրենքով

Համաձայն ՀՀ Ընտրական օրենսգրքի 35-37 հոդվածների՝ բոլոր մակարդակների ընտրական հանձնաժողովների նախագահներն ընտրվում են հանձնաժողովների կազմից քվեարկության միջոցով:

Ի՞նչ է տեղի ունենում իրականում

Ընտրական օրենսգրքի դրույթները կատարվում են:

- **Գոյություն ունե՞ն, արդյոք, կուսակցությունների ֆինանսավորումը կանոնակարգող պահանջներ:**

Ի՞նչ է նախատեսված օրենքով

Այո: Համաձայն կուսակցությունների մասին ՀՀ օրենքի 24 հոդվածի՝ կուսակցության դրամական միջոցները ձևավորվում են. ա/ անդամակցության վճարներից, եթե դրանք նախատեսված են կուսակցության կանոնադրությամբ, բ/ նվիրատվություններից, գ/ սույն օրենքով նախատեսված կարգով բյուջետային ֆինանսավորումից, դ/ քաղաքացիական-իրավական գործարքներից և օրենսդրությամբ չարգելված այլ մուտքերից: Նույն օրենքի 25 հոդվածը կանոնակարգում է կուսակցություններին արվող նվիրատվությունների աղբյուրները (ովքեր նվիրատվություն անելու իրավունք ունեն և ովքեր չունեն, ինչպես անել նվիրատվությունը, ինչպես պետք է վարվի կուսակցությունը նվիրատվություն անելու իրավունք չունեցող աղբյուրներից նվիրատվություն ստանալու դեպքում): Օրենքի 27 հոդվածը կանոնակարգում է որոշ կուսակցությունների պետական ֆինանսավորումը: Մասնավորապես, այն սահմանում է, թե որ կուսակցություններն իրավունք ունեն ստանալու պետական ֆինանսավորում և յուրաքանչյուր կուսակցությանը հատկացվող պետական ֆինանսավորման նվազագույն ծավալը:

Ազգային ժողովի ընտրությունների ժամանակ կուսակցությունների նախընտրական ֆինանսավորումը կարգավորվում է ՀՀ Ընտրական օրենսգրքով: Սա վերաբերում է միայն այն կուսակցություններին, որոնք անհատապես մասնակցում են Ազգային ժողովի համամասնական կարգով ընտրություններին: Այն չի տարածվում այն կուսակցությունների վրա, որոնք մասնակցում են Ազգային ժողովի մեծամասնական կարգով ընտրություններին կամ մասնակցում են համամասնական կարգով ընտրություններին որևէ դաշինքի կազմում:

Ի՞նչ է տեղի ունենում իրականում

Ըստ ՀՀ արդարադատության նախարարության, կուսակցությունները ձևականորեն կատարում են օրենքի պահանջները: Սակայն ո՛չ նախկին օրենսդրությունը և ո՛չ էլ Կուսակցությունների մասին ՀՀ գործող օրենքը, որն ուժի մեջ մտավ 2003 թ. նոյեմբերից, չեն նախատեսում մեխանիզմներ, որոնց միջոցով հնարավոր կլիներ ստուգել, թե ինչպես են իրականում կուսակցությունները կատարում օրենքի պահանջները:

- **Հրապարակվո՞ւմ են, արդյոք, կուսակցությունների ստացած մեծ չափի նվիրատվություններն ու դրանց աղբյուրները:**

Ի՞նչ է նախատեսված օրենքով

Այո: Համաձայն Կուսակցությունների մասին ՀՀ օրենքի 28 հոդվածի 6-րդ կետի՝ կուսակցությունն իր ֆինանսական հաշվետվության մեջ պետք է նշի իր կողմից ստացված խոշոր նվիրատվության աղբյուրը: Օրենքի նույն կետով խոշոր

նվիրատվություն է համարվում օրենքով սահմանված նվազագույն աշխատավարձի հարյուրապատիկին գերազանցող նվիրատվությունը:

Ի՞նչ է տեղի ունենում իրականում

Իրականում կուսակցությունները հայտարարում են, որ իրենք խոշոր նվիրատվություններ չեն ստանում, և այդ իսկ պատճառով նրանց ֆինանսական հաշվետվություններում չկա որևէ տեղեկատվություն այդպիսի նվիրատվությունների մասին: Նույնիսկ եթե կուսակցությունները ստանում են խոշոր նվիրատվություններ, նրանք դա ցույց չեն տալիս իրենց ֆինանսական հաշվետվություններում: Սովորաբար, ինչպես նշում են փորձագետները, կուսակցությունը «տրոհում» է իր կողմից ստացած խոշոր նվիրատվությունը մեծ թվով փոքր նվիրատվությունների, որից հետո խնդրում է իր որոշ անդամներին «նվիրաբերել» այդ կտորները կուսակցությանը:

Փորձագետները նշում են խոշոր նվիրատվությունները թաքցնելու մի շարք պատճառներ: Նախ, եթե նվիրատուները խոշոր ընկերություններն են, ապա նրանք դա անում են, որպեսզի չբացահայտվեն հարկային մարմինների կողմից: Երկրորդ, որոշ նվիրատվություններ ուղղակի փողերի լվացման գործողություններ են, որոնք բնականաբար չեն կարող բացահայտ արվել: Երրորդ, կան խոսակցություններ, որ որոշ կուսակցություններ ֆինանսավորում են ստանում արտասահմանից, որը հանդիսանում է կուսակցությունների մասին ՀՀ օրենքի խախտում (տես օրենքի 25 հոդվածը): Վերջապես, խոշոր նվիրատուները խուսափում են ցույց տալ, որ իրենք նվիրատվություն են կատարել ընդդիմադիր կուսակցություններին, խուսափելու համար դրա պատճառով իրենց նկատմամբ հնարավոր իշխանական հալածանքներից:

- **Գոյություն ունե՞ն, արդյոք, կուսակցությունների ծախսերը կանոնակարգող պահանջներ:**

Ի՞նչ է նախատեսված օրենքով

Կուսակցությունների ծախսերին վերաբերող որևէ օրենսդրական դրույթ գոյություն չունի, բացի Ազգային ժողովի ընտրությունների ժամանակ կուսակցությունների կողմից կատարվող ծախսերի, որոնք կարգավորվում են ՀՀ Ընտրական օրենսգրքով: Ենթադրվում է, որ կուսակցություններն իրենք պետք է իրենց ծախսերը վերահսկեն՝ ելնելով իրենց նպատակների և խնդիրների իրականացմանն ուղղված ռազմավարությունից և մարտավարությունից: Ազգային ժողովի ընտրությունների ժամանակ կուսակցությունների ծախսերը կարգավորող օրենսդրական դրույթները նպատակաուղղված են ընտրություններին մասնակցող կուսակցությունների համար ստեղծելու քիչ թե շատ հավասար պայմաններ:

Ի՞նչ է տեղի ունենում իրականում

Կուսակցությունների ծախսերը չեն վերահսկվում: Ինչպես ցույց տվեցին Տարածաշրջանային զարգացման կենտրոն/Թրանսփարենսի Ինթերնեշնլի հայաստանյան մասնաճյուղի կողմից իրականացված ծրագրի արդյունքները, 2003 թ. Ազգային ժողովի համամասնական կարգով ընտրություններին մասնակցող 21 կուսակցություններից և դաշինքներից երեքը, բոլորն էլ կուսակցություն, խախտել էր Ընտրական օրենսգրքի դրույթները, քանի որ նրանց նախընտրական քարոզարշավի ծախսերն էապես գերազանցել էին օրենսգրքով սահմանված նախընտրական հիմնադրամի առավելագույն չափը: Հենց այդ երեք կուսակցություններն այժմ կազմում են իշխող կառավարական կոալիցիան: Սակայն Կենտրոնական ընտրական հանձնաժառանգի առընթեր Վերահսկիչ-վերստուգիչ ծառայությունը նրանց կողմից կատարված որևէ խախտում չգրանցեց:

- **Հրապարակվում են, արդյոք, կուսակցությունների ֆինանսական և հաշվապահական հաշվետվությունները:**

Ի՞նչ է նախատեսված օրենքով

Կուսակցությունների մասին ՀՀ օրենքի 22 հոդվածի 2-րդ կետը սահմանում է, որ կուսակցության կողմից յուրաքանչյուր տարի մամուլում իր գույքի օգտագործման մասին հաշվետվության հրապարակումը հանդիսանում է կուսակցության պարտականություններից մեկը: Այդ հաշվետվության մեջ պետք է նշվեն նաև գույքի կազմավորման աղբյուրները: Նույն օրենքի 28 հոդվածի 4-րդ կետը պարտավորեցնում է կուսակցություններին հաշվետու տարվան հաջորդող մարտի 25-ից ոչ ուշ ՁԼՄ-երով հրապարակել իրենց ֆինանսական հաշվետվությունները:

Ի՞նչ է տեղի ունենում իրականում

Չնայած կուսակցությունների գործունեությունը կարգավորող հին և նոր օրենքը պահանջում են կուսակցությունների կողմից իրենց ֆինանսական հաշվետվությունների հրապարակումը, իրականում կուսակցությունները, որպես կանոն, չէին հետևում այդ պահանջներին: Երբեմն որոշ կուսակցություններ հրապարակել են իրենց հաշվետվությունները սահմանափակ տպաքանակ ունեցող մարզային լրատվամիջոցներով: Այս իրավիճակի պատճառն այն էր, որ նախկին օրենքը չունեւ մեխանիզմներ, որոնցով հնարավոր կլիներ պարտադրել կուսակցություններին կամ ՁԼՄ-երին հրապարակելու կուսակցությունների ֆինանսական հաշվետվությունները: Համաձայն արդարադատության նախարարության պաշտոնական անձանց հայտարարությունների՝ նախարարությունը պատրաստում է մի շարք որոշումներ, որոնք կապահովեն կուսակցությունների ֆինանսական հաշվետվությունների հրապարակումը պարտադրող մեխանիզմներ:

- **Ստուգվում են, արդյոք, այդ հաշվետվությունները անկախ մարմնի կողմից, հրապարակվում են, արդյոք, այդ ստուգման արդյունքները, և ներկայացվում են, արդյոք, դրանք խորհրդարանին:**

Ի՞նչ է նախատեսված օրենքով

Համաձայն Կուսակցությունների մասին ՀՀ օրենքի 28 հոդվածի 5-րդ կետի՝ «Կուսակցության ֆինանսական գործունեության վերահսկողությունն իրականացվում է օրենսդրությամբ սահմանված կարգով»: Քանի որ կուսակցությունը հանդիսանում է իրավաբանական անձ, նրա ֆինանսական գործունեության ստուգումն իրականացվում է Հարկային պետական ծառայության կողմից: Հարկային պետական ծառայությունն իր կողմից ստուգված կուսակցության հաշվապահական և/կամ ֆինանսական հաշվետվությունները չի հրապարակում մամուլով և ոչ էլ ներկայացնում է դրանք Ազգային ժողովին:

Նույն օրենքի 28 հոդվածի 2-րդ կետը պարտավորեցնում է կուսակցություններին յուրաքանչյուր տարի արդարադատության նախարարություն ներկայացնել իրենց ֆինանսական հաշվետվությունները: Այսպիսով, արդարադատության նախարարությունը նույնպես իրավասու է ստուգելու կուսակցությունների ֆինանսական հաշվետվությունները:

Ի՞նչ է տեղի ունենում իրականում

Օրենքի պահանջները բավարարվում են:

- **Վերը նշված մարմինը կարո՞ղ է, արդյոք, ստուգում իրականացնել իր սեփական նախաձեռնությամբ:**

Ի՞նչ է նախատեսված օրենքով

Յուրաքանչյուր տարի հարկային ծառայությունը իրականացնում է կուսակցությունների ֆինանսական գործունեության ընտրովի ստուգումներ: Եթե այդ ստուգումների արդյունքում հայտնաբերվում են խախտումներ, ապա հարկային ծառայությունը կատարում է իր հետաքննությունը, ինչպես նաև այդ խախտումների մասին տեղեկացնում է արդարադատության նախարարությանը: Նախարարությունն իր հերթին նույնպես կարող է անցկացնել իր սեփական անկախ հետաքննությունը՝ հիմնվելով կուսակցությունների կողմից իրեն ներկայացված ֆինանսական հաշվետվությունների վերլուծության վրա:

Ի՞նչ է տեղի ունենում իրականում

Օրենքի պահանջները բավարարվում են: Պետք է նշել նաև, որ վերջին հինգ տարիների ընթացքում ՁԼՄ-երի կողմից հետաքննության որևէ դեպքի մասին չի հաղորդվել:

- **Ո՞վ է նշանակում այդ մարմնի ղեկավարին:**

Ի՞նչ է նախատեսված օրենքով

Հարկային պետական ծառայությունի ղեկավարին նշանակում է ՀՀ Նախագահը:

Ի՞նչ է տեղի ունենում իրականում

Օրենքի պահանջները բավարարվում են:

ԲԱՐՁՐԱԳՈՒՅՆ ՎԵՐԱՀՅՍԿԻՉ ՄԱՐՄԻՆ (ՎԵՐԱՀՅՍԿԻՉ ՊԱԼԱՏ)

- **Անկախ է, արդյոք, բարձրագույն վերստուգիչ մարմինը:**
 - **Վերստուգիչ մարմնի ղեկավարի նշանակումը պե՞տք է, արդյոք, հիմնված լինի մասնագիտական արժանիքների վրա:**

Ի՞նչ է նախատեսված օրենքով

Ոչ: Համաձայն Ազգային ժողովի Վերահսկիչ պալատի մասին ՀՀ օրենքի 8 հոդվածի՝ Վերահսկիչ պալատի նախագահը, նրա տեղակալները և բաժինների պետերը պետք է միայն հանդիսանան ՀՀ քաղաքացիներ և ունենան բարձրագույն կրթություն: Նրանք չեն կարող լինել Ազգային ժողովի պատգամավոր, զբաղեցնել պետական այլ պաշտոններ կամ կատարել վճարովի այլ աշխատանք, բացի գիտամանկավարժական և ստեղծագործական աշխատանքից: Նույն օրենքի հոդված 9-ը սահմանում է, որ Վերահսկիչ պալատի մյուս աշխատակիցներին նշանակում է Վերահսկիչ պալատի նախագահը:

Ի՞նչ է տեղի ունենում իրականում

Քանի որ Ազգային ժողովն է նշանակում Վերահսկիչ պալատի նախագահին և նրա նշանակումը հիմնված չէ մասնագիտական արժանիքների վրա, ապա նշանակվում է նա, ով վայելում է Ազգային ժողովի քաղաքական մեծամասնության աջակցությունը: Ինչպես նշել է Վերահսկիչ պալատի մի նախկին բարձրաստիճան պաշտոնյա, Վերահսկիչ պալատի աշխատակազմի նշանակումները չեն հիմնված մասնագիտական արժանիքների վրա: Արդյունքում միայն Վերահսկիչ պալատի բաժնի պետերն ունեն բավարար մասնագիտական կարողություններ, իսկ մնացած աշխատակիցները հիմնականում այդպիսի կարողություններ չունեն:

- **Վերահսկիչ Պալատի ղեկավարը պաշտպանված է, արդյոք, առանց հիմնավոր պատճառաբանությունների աշխատանքից ազատվելուց:**

Ի՞նչ է նախատեսված օրենքով

Չնայած Վերահսկիչ պալատի մասին ՀՀ օրենքի հոդված 9-ը սահմանում է, որ Վերահսկիչ պալատի նախագահին նշանակում է Ազգային ժողովն վեց տարի ժամկետով, մինչև նույն ժամանակ, համաձայն նույն օրենքի հոդված 11-ի ա/ կետի՝ Վերահսկիչ պալատի նախագահի լիազորությունները կարող են վաղաժամկետ դադարեցվել Ազգային ժողովի որոշմամբ: Ընդ որում, օրենքը չի սահմանում, թե Ազգային ժողովն որ դեպքերում կարող է այդպիսի քայլի դիմել: Վերահսկիչ պալատի այլ աշխատակիցներին աշխատանքից ազատելու վերաբերյալ որևէ դրույթ սույն օրենքը չի պարունակում:

Ի՞նչ է տեղի ունենում իրականում

Մինչ այժմ Վերահսկիչ պալատի որևէ ղեկավար ժամկետից շուտ աշխատանքից չի ազատվել: Սակայն պալատի առաջին ղեկավարի (պաշտոնավարում էր այդ պաշտոնում Վերահսկիչ պալատի ստեղծման օրից (1996 թ. մինչև 2002 թ.) փոխարինումը ներկա նախագահով առաջ բերեց տարաբնույթ մեկնաբանություններ: Խնդիրն այն էր, որ Վերահսկիչ պալատի մասին օրենքում պալատի նախագահի պաշտոնավարման ժամկետը վեց տարով սահմանափակելու դրույթը մտցվեց 1999 թ., և որոշ փորձագետներ գտնում էին, որ օրենքի այդ լրացումը հետադարձ ուժ չունի: Ըստ այդմ, այդ պահին պաշտոնավարող նախագահի պաշտոնավարման վեցտարյա ժամկետի սկիզբ պետք է դիտարկվեր օրենքի լրացումն ուժի մեջ մտնելու պահը, այսինքն 1999 թ., որի դեպքում այդ ժամկետը կավարտվեր 2005 թ.: Փորձագետների մյուս մասը գտնում էր, որ նշված դրույթը հետադարձ ուժ ունի, և գործող նախագահի պաշտոնավարման ժամկետի սկիզբը պետք է համարվեր 1996 թ.: Երբ սկսվել էր նշված լրացման ընդունման պահին պաշտոնավարող նախագահի պաշտոնավարման ժամկետը:

- **Բոլոր պետական ծախսերն են, արդյոք, ենթակա ամենամյա ստուգումների:**

Ի՞նչ է նախատեսված օրենքով

Համաձայն Վերահսկիչ պալատի մասին օրենքի հոդված 2-ի՝ Վերահսկիչ պալատի խնդիրներից են Ազգային ժողովին պետական բյուջեի կատարման մասին կառավարության տարեկան հաշվետվության վերաբերյալ եզրակացություն ներկայացնելը և յուրաքանչյուր կիսամյակի սկզբում՝ նախորդ կիսամյակում պետական բյուջեի կատարման մասին Ազգային ժողովի պատգամավորներին տեղեկանք ներկայացնելը: Նույն օրենքի հոդված 5-ը լիազորում է Վերահսկիչ պալատին վերահսկելու պետական բյուջեի ծախսերը և եկամուտները: Այս դրույթները չեն պահանջում Վերահսկիչ պալատի կողմից բյուջեի բոլոր ծախսային հոդվածների տարեկան աուդիտ:

Ի՞նչ է տեղի ունենում իրականում

Ընտրովի աուդիտ Վերահսկիչ պալատն անց է կացնում ամեն տարի:

- **Այդ ստուգումների վերաբերյալ հաշվետվությունները ներկայացվում են, արդյոք, ժամանակին:**

Ի՞նչ է նախատեսված օրենքով

ՀՀ Սահմանադրության 77 հոդվածի համաձայն՝ պետական բյուջեի մասին տարեկան հաշվետվությունը ՀՀ Ազգային ժողովն քննարկում և հաստատում է Ազգային ժողովի Վերահսկիչ պալատի եզրակացության առկայությամբ: Այդ դրույթը վերահաստատված է Ազգային ժողովի Վերահսկիչ պալատի մասին ՀՀ օրենքի հոդված 2-ի բ/ կետում: Բացի այդ, համաձայն նույն օրենքի հոդված 15-ի, Վերահսկիչ պալատն Ազգային ժողովին է ներկայացնում իր գործունեության վերաբերյալ տարեկան հաշվետվություն բյուջետային տարվա ավարտից ոչ ուշ, քան երեք ամսվա ընթացքում: Ինչպես արդեն նշվել է, Վերահսկիչ պալատն Ազգային ժողովի պատգամավորներին ներկայացնում է նաև բյուջեի կատարման մասին կիսամյակային տեղեկանք (տես նույն օրենքի հոդված 16-ը): Այսպիսով կարելի է ասել, որ Վերահսկիչ պալատն հաշվետու է Ազգային ժողովին՝ ներկայացնելով նրան տարեկան հաշվետվություններ և կիսամյակային տեղեկանքներ: Վերահսկիչ պալատի տարեկան հաշվետվություններն ու կիսամյակային տեղեկանքները պետք է հրապարակվեն «ՀՀ պաշտոնական տեղեկագրում»:

Ի՞նչ է տեղի ունենում իրականում

Ազգային ժողովի Վերահսկիչ պալատը կատարում է օրենքով սահմանված պահանջները տարեկան հաշվետվությունների և նախորդ բյուջետային տարվա կատարողականի վերաբերյալ եզրակացության մասով: Ինչ վերաբերում է Վերահսկիչ պալատի կիսամյակային տեղեկանքներին, ապա դրանք «ՀՀ պաշտոնական տեղեկագրում» չեն հրապարակվում: Պատճառն այն է, որ մեկ այլ օրենք, այն է, Իրավական ակտերի մասին ՀՀ օրենքը (տես օրենքի 62 և 64 հոդվածները) սահմանում է, թե իրավական որ ակտերը պետք է հրապարակվեն «ՀՀ պաշտոնական տեղեկագրում», և Վերահսկիչ պալատի կիսամյակային տեղեկանքներն այդ ակտերի թվում նշված չեն: Սա մի օրինակ է, թե ինչպես տարբեր օրենքներ կարող են իրենց մեջ պարունակել իրար հակասող դրույթներ:

- **Այդ հաշվետվությունները ներկայացվում և քննարկվում են, արդյոք, խորհրդարանում:**

Ի՞նչ է նախատեսված օրենքով

Համաձայն Ազգային ժողովի Վերահսկիչ պալատի մասին ՀՀ օրենքի հոդված 15-ի՝ Վերահսկիչ պալատի տարեկան հաշվետվությունները ներկայացվում են Ազգային ժողովին, և Ազգային ժողովն քննարկում և հաստատում է դրանք: Կիսամյակային տեղեկանքները միայն ներկայացվում են Ազգային ժողովին (տես նույն օրենքի հոդված 16-ը):

Ի՞նչ է տեղի ունենում իրականում

Օրենքի պահանջները կատարվում են:

- **Կատարված բոլոր պետական ծախսերն են, արդյոք, ներկայացված պետական բյուջեի կատարողականում:**

Ի՞նչ է նախատեսված օրենքով

Այո: Համաձայն ՀՀ բյուջետային համակարգի մասին օրենքի հոդված 25-ի 2-րդ մասի բ/ կետի՝ կառավարությունը յուրաքանչյուր տարվա բյուջեի կատարման մասին իր տարեկան հաշվետվության մեջ պետք է ներկայացնի բյուջեի և՛ եկամուտների, և՛

ծախսերի հիմնավորվածությունը: Հաշվետվությունը պետք է նաև ներառի հաստատված և փաստացի ցուցանիշների միջև տարբերությունների վերլուծությունը:

Ի՞նչ է տեղի ունենում իրականում

Օրենքի պահանջները կատարվում են:

ԴԱՏԱԿԱՆ ԻՇԽԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

- **Իրավասու՞ են, արդյոք, դատարանները քննելու գործադիր մարմինների պաշտոնատար անձանց (համրապետության նախագահի, վարչապետի, նախարարների կամ գործադիր իշխանության այլ պաշտոնատար անձանց) գործողությունները:**

Ի՞նչ է նախատեսված օրենքով

Այո: Համաձայն ՀՀ Սահմանադրության 38 հոդվածի՝ յուրաքանչյուր ոք ունի Սահմանադրությամբ և օրենքներով ամրագրված իր իրավունքների և ազատությունների դատական պաշտպանության իրավունք: Սակայն ՀՀ քաղաքացիները չեն կարող դիմել սահմանադրական դատարան գործադիր կողմից իրենց սահմանադրական իրավունքների խախտման դեպքում: Համաձայն ՀՀ Քաղաքացիական օրենսգրքի հոդված 15-ի՝ ֆիզիկական կամ իրավաբանական անձինք կարող են դիմել դատարան բողոքարկելու պետական մարմինների կողմից ընդունված՝ իրենց քաղաքացիական կամ այլ իրավունքները խախտող ցանկացած իրավական ակտ:

Երկրորդ տարբերակն առնչվում է ՀՀ սահմանադրական դատարանի գործառույթներին: Համաձայն ՀՀ Սահմանադրության 100 հոդվածի 1-ին կետի՝ Սահմանադրական դատարանն “որոշում է օրենքների, Ազգային ժողովի որոշումների, Հանրապետության Նախագահի հրամանագրերի, կարգադրությունների, կառավարության որոշումների համապատասխանությունը Սահմանադրությանը”: Սահմանադրության 102 հոդվածը սահմանում է, որ Սահմանադրական դատարանի “որոշումները վերջնական են, վերանայման ենթակա չեն և ուժի մեջ են մտնում հրապարակման պահից”: Համաձայն Սահմանադրական դատարանի մասին ՀՀ օրենքի 64 հոդվածի, Սահմանադրական դատարանի որոշումները պարտադիր են կատարման ՀՀ բոլոր պետական հաստատությունների, հիմնարկությունների, ձեռնարկությունների և քաղաքացիների համար:

ՀՀ Սահմանադրության 101 հոդվածը սահմանում է, թե ովքեր կարող են դիմել Սահմանադրական դատարան: Համաձայն այդ հոդվածի, Սահմանադրական դատարան կարող են դիմել ՀՀ Նախագահը, պատգամավորների առնվազն մեկ երրորդը, ՀՀ Նախագահի և պատգամավորության թեկնածուները՝ ընտրությունների հետ կապված վեճերով և կառավարությունը՝ ՀՀ Նախագահի ծանր հիվանդության կամ նրա լիազորությունների կատարման համար այլ անհաղթահարելի խոչընդոտների առկայության դեպքերում:

Ի՞նչ է տեղի ունենում իրականում

Որոշ ֆիզիկական և իրավաբանական անձինք դատի էին տվել պետական տարբեր մարմիններին, սակայն մեծամասամբ նրանք որևէ հաջողության չեն հասել: Նմանատիպ դեպքերը հազվադեպ են Հայաստանում, քանի որ քաղաքացիները չեն վստահում դատական իշխանություններին՝ համարելով, որ վերջիններս կախված են գործադիր իշխանությունից: Բացի այդ, բնակչության մեծամասնությունը գտնում է, որ դատարանները և դատախազությունը կոռումպացված են: Եվ վերջապես, շատերը վախենում են, որ դատարան դիմելու պատճառով հետագայում նրանց դեմ իշխանությունները կարող են պատժամիջոցներ կիրառել:

Ինչ վերաբերում է Սահմանադրական դատարանին, ապա նրա կողմից 2003 թ. դեկտեմբերի 31-ի դրությամբ ընդունած 462 որոշումներից միայն վեցն էին վերաբերում Ազգային ժողովի ընդունած օրենքների համապատասխանությանը Սահմանադրությանը և մեկը՝ Ազգային ժողովի որոշման համապատասխանությանը Սահմանադրությանը: Մինչ այժմ Սահմանադրական դատարանն չի լսել որևէ գործ, որը վերաբերեր ՀՀ Նախագահի հրամանագրերի կամ կառավարության որոշումների համապատասխանությանը Սահմանադրությանը:

- **Անկախ են, արդյոք, դատավորները: Այսինքն.**
 - **Դատավորի նշանակումը պե՞տք է, արդյոք, հիմնված լինի մասնագիտական արժանիքների վրա: Պաշտպանվա՞ծ է նա, արդյոք, առանց հիմնավոր պատճառաբանությունների աշխատանքից ազատվելուց (իրենց լիազորությունների վաղաժամկետ դադարեցնելուց):**
 - **Դատավորների նշանակումը և ծառայողական առաջխաղացումը հիմնվա՞ծ է, արդյոք, նրանց մասնագիտական արժանիքների վրա:**

Ի՞նչ է նախատեսված օրենքով

Այո: Արդարադատության խորհրդի մասին ՀՀ օրենքի 15 հոդվածն ուղղակիորեն սահմանում է, որ դատավորների նշանակումները պետք է հիմնված լինեն նրանց մասնագիտական և բարոյական հատկանիշների վրա: Նմանապես, Սահմանադրական դատարանի մասին ՀՀ օրենքի հոդված 3-ը սահմանում է, որ Սահմանադրական դատարանի անդամը պետք է ունենա համապատասխան մասնագիտական և բարոյական հատկանիշներ:

Արդարադատության խորհրդի մասին ՀՀ օրենքի 19 հոդվածը և Դատավորի կարգավիճակի մասին ՀՀ օրենքի 30 հոդվածը սահմանում են դատավորի լիազորությունների վաղաժամկետ դադարեցման հիմքերը: Նման ձևով Սահմանադրական դատարանի մասին ՀՀ օրենքի 14 հոդվածը սահմանում է Սահմանադրական դատարանի անդամի լիազորությունների դադարման հիմքերը:

Սահմանադրական դատարանի անդամների կարգավիճակը չի փոփոխվում նրանց պաշտոնավարման ողջ ընթացքում, և հետևաբար նրանք չունեն ծառայողական առաջխաղացման հետ կապված հարցեր: Ինչ վերաբերում է դատավորների ծառայողական առաջխաղացմանը, ապա համաձայն Արդարադատության խորհրդի մասին ՀՀ օրենքի 13 հոդվածի, Արդարադատության խորհրդի կողմից կազմված ծառայողական առաջխաղացման ցուցակներում ընդգրկվում են պաշտոնեական պիտանիության ցուցակներում ընդգրկված այն դատավորները, “ովքեր իրենց մասնագիտական, գործնական և բարոյական հատկանիշներով արժանի են առաջխաղացման:”

Նշված օրենքները պահանջում են նաև, որ դատավորների լիազորությունների վաղաժամկետ դադարեցումը իրականացվի համապատասխան հիմքերի առկայության դեպքում: Միևնույն ժամանակ, ՀՀ Սահմանադրության 55 հոդվածը ՀՀ Նախագահին լիազորում է նշանակելու, առաջ քաշելու կամ վաղաժամկետ դադարեցնելու բոլոր դատավորների լիազորությունները (Արդարադատության խորհրդի առաջարկով կամ նրա կողմից կազմված պաշտոնեական պիտանիության և ծառայողական առաջխաղացման ցուցակների հիման վրա): Համաձայն Սահմանադրության նույն հոդվածի 10 կետի՝ ՀՀ Նախագահը նշանակում է նաև Սահմանադրական դատարանի ինն անդամներից չորսին:

Ի՞նչ է տեղի ունենում իրականում

Հայաստանի ընդդիմադիր գործիչները և մամուլը պնդում են, որ հանրապետության դատական համակարգն անկախ չէ: Որպես օրինակ նրանք նշում են այն անարդար դատավճիռները, որոնք դատավորներն արձակեցին այն անձանց նկատմամբ, ովքեր մասնակցել էին 2003 թ. նախագահական ընտրությունների երկու փուլերի միջև և երկրորդ փուլից հետո ընդդիմության առաջնորդների կողմից

կազմակերպված բողոքի ցույցերին և երթերին: Այդ մասնակիցները ենթարկվեցին վարչական տույժի կամ 15-օրյա վարչական կալանքի հասարակական կարգը խախտելու համար: Ընդդիմությունը որպես դատական իշխանությունների կախվածության այլ օրինակ մատնանշում է հոկտեմբերի 27-ի և Տիգրան Նաղդալյանի սպանության հետ կապված դատավարությունները և դրանց արդյունքում արձակված դատավճիռները:

Դատավորների նշանակման, ծառայողական առաջխաղացման կամ նրանց լիազորությունների վաղաժամկետ դադարեցման հետ կապված հարցերը սովորաբար լրատվամիջոցներում չեն քննարկվում: Հանրությանը մատչելի չէ այն տեղեկատվությունը, թե ինչպես է Արդարադատության խորհուրդը իր որոշումներն ընդունում: Լրագրողները նշում են, որ Արդարադատության խորհուրդը չի ցուցաբերում թափանցիկ աշխատելու ցանկություն: Դատավորների նշանակման, ծառայողական առաջխաղացման կամ նրանց լիազորությունների վաղաժամկետ դադարեցման մասին ՀՀ Նախագահի հրամանագրերը ոչինչ չեն նշում այդ քայլերի շարժառիթների մասին: Տեղեկատվության բացակայությունը նույնպես նպաստում է, որ հասարակության մեջ լայնորեն տարածվի այն կարծիքը, որ կաշառքը և հովանավորչությունը և ոչ թե դատավորների արժանիքներն են որոշիչ դեր խաղում նրանց նշանակման և առաջխաղացման հարցերում: Նույնը վերաբերում է նաև դատախազներին և ոստիկանության համակարգի աշխատակիցներին:

- **Եղե՞լ են, արդյոք, վերջին երեք տարիների ընթացքում բարձրաստիճան պաշտոնյաների դեմ հարուցված ու նրանց դեմ մեղադրական դատավճռով ավարտված դատական գործեր:**

Արդարադատության նախարարության, ոստիկանության և ՀՀ Գլխավոր դատախազության կողմից պաշտոնապես հայտարարվել է, որ այդպիսի վիճակագրություն չի տարվում:

ՔԱՂԱՔԱՑԻԱԿԱՆ ԾԱՌԱՅՈՒԹՅՈՒՆ

- **Կա՞ն, արդյոք, կաշառակերության համար քաղաքացիական ծառայողներին քրեական և վարչական պատասխանատվության ենթարկելու օրենքներ:**

Այո: ՀՀ Քրեական օրենսգրքի 311-313 հոդվածները պաշտոնատար անձանց համար սահմանում են կաշառք վերցնելու, կաշառք տալու և կաշառքի միջնորդության պատժաչափեր:

- **Կա՞ն, արդյոք, քաղաքացիական ծառայության քաղաքական անկախությունն ապահովող օրենքով սահմանված պահանջներ:**

Ի՞նչ է նախատեսված օրենքով

Համաձայն Քաղաքացիական ծառայության մասին ՀՀ օրենքի հոդված 3-ի՝ քաղաքացիական ծառայությունը քաղաքական ուժերի հարաբերակցության դասավորության փոփոխությունից անկախ մասնագիտական գործունեություն է: Սակայն ՀՀ Սահմանադրության 25 հոդվածի համաձայն կուսակցություններ ստեղծելու և դրանց անդամագրվելու իրավունքի սահմանափակումներ կարող են լինել միայն զինված ուժերում և իրավապահ մարմիններում ծառայողների համար: Հետևաբար, այդ իրավունքի սահմանափակումը չի տարածվում նաև քաղաքացիական ծառայողների վրա, չնայած նույն օրենքի հոդված 24-ում նշվում է, որ քաղաքացիական ծառայողները իրավունք չունեն օգտագործելու իրենց դիրքը ի շահ այն կուսակցությունների, որոնց նրանք անդամակցում են կամ զբաղվել քաղաքական գործունեությամբ՝ իրենց ծառայողական պարտականությունները

կատարելիս: Միևնույն ժամանակ, նշված օրենքը քաղաքացիական ծառայողին պաշտպանում է քաղաքական հետապնդումներից (տես օրենքի 22 հոդվածը):

Ի՞նչ է տեղի ունենում իրականում

Չնայած քաղաքացիական ծառայության պաշտոններում արժանիքների վրա հիմնված նշանակման սկզբունքի ընդունմանը, Քաղաքացիական ծառայության մասին օրենքը թույլատրում է բարձրաստիճան քաղժառայողների նշանակումը քաղաքական դեմքերի (ինչպիսիք են օրինակ, ՀՀ Նախագահը, վարչապետը, նախարարները և այլն) կողմից (տես օրենքի 15 հոդվածը): Լրատվամիջոցները և դիտորդները նշում էին, որ վերջին նախագահական և խորհրդարանական ընտրությունների ժամանակ, երբ քաղաքական “ջերմաստիճանը” հասել էր իր բարձրակետին, եղան բազմաթիվ դեպքեր, երբ նախարարները և բարձրաստիճան այլ պաշտոնյաները ստիպում էին քաղժառայողներին օգտագործել հանրային միջոցները և չարաշահել իրենց լիազորությունները՝ պաշտպանելու համար ցանկալի թեկնածուներին և/կամ կուսակցություններին:

Մյուս կողմից ոչ մի բարձրաստիճան պաշտոնյա ի վիճակի չի լինի կատարելու իր պարտականություններն առանց քաղաքացիական և պետական այլ ծառայողների ահռելի բանակի: Արդյունքում նրանք, ովքեր իրականում ապահովում են նախարարության կամ պետական այլ մարմնի բնականոն գործունեությունը, պահպանում են իրենց պաշտոնները (խոսքը վերաբերում է միջին և ստորին օղակի ծառայողներին)՝ երբ ղեկավարությունը փոխվում է: Նրանք անհրաժեշտ են նաև նոր ղեկավարության բարեկամների և ընկերների աշխատանքը կատարելու համար, քանի որ վերջիններս հազվադեպ են օժտված լինում իրենց պաշտոնների համար անհրաժեշտ գիտելիքներով և հմտություններով:

- **Քաղաքացիական ծառայողների նշանակումը և պաշտոնեական առաջխաղացումը հիմնված է, արդյոք, նրանց մասնագիտական արժանիքների վրա:**

Ի՞նչ է նախատեսված օրենքով

Համաձայն Քաղաքացիական ծառայության մասին ՀՀ օրենքի 10 հոդվածի՝ քաղաքացիական ծառայության պաշտոնի անձնագիրը պետք է ներառի տվյալ պաշտոնի համար անհրաժեշտ տվյալներ՝ կապված ծառայողի կրթության, նախորդ աշխատանք(ներ)ի և աշխատանքային փորձի հետ: Քաղաքացիական ծառայողի թափուր մնացած պաշտոնը կարող է զբաղեցվել միայն մրցութային կարգով կամ հաջող ատեստավորման արդյունքում: Մրցույթն անցկացվում է երկու փուլով: Առաջին փուլը քննությունն է (համակարգչայնացված կամ գրավոր թեստ), իսկ երկրորդը՝ հարցազրույց: Հարցազրույցին կարող են մասնակցել մրցույթի այն մասնակիցները, ովքեր պատասխանել են քննության հարցերի առնվազն 90%-ին: Այնուհետև մրցութային հանձնաժողովը փակ գաղտնի քվեարկությամբ որոշում է մրցույթի հաղթողին: Մրցույթի անկացման կարգը սահմանվում է Քաղաքացիական ծառայության խորհրդի կողմից:

Օրենքի 19 հոդվածը պահանջում է, որպեսզի յուրաքանչյուր տարի քաղժառայողների առնվազն մեկ երրորդն անցնի պարտադիր ատեստավորում: Յուրաքանչյուր երեք տարին մեկ քաղժառայողը պետք է անցնի ատեստավորում: Ատեստավորումն անց է կացվում քաղժառայողի համապատասխան փաստաթղթերի քննարկման, ինչպես նաև թեստի և հարցազրույցի միջոցով: Ելնելով ատեստավորման արդյունքներից՝ հանձնաժողովը կարող է քաղժառայողին շնորհել ավելի բարձր դասային աստիճան, հաստատել նրա համապատասխանությունը զբաղեցրած պաշտոնին, հաստատել նրա համապատասխանությունը զբաղեցրած պաշտոնին նրա կողմից վերապատրաստում անցնելու և վերապատրաստման արդյունքում դրական գնահատական ստանալու պայմանով, և որոշում ընդունել զբաղեցրած պաշտոնին նրա անհամապատասխանության մասին:

Ի՞նչ է տեղի ունենում իրականում

Քաղաքացիական ծառայության ստեղծման օրվանից մինչ այժմ անց է կացվել ընդամենը մի քանի մրցույթ: Ինչպես նշել է Քաղաքացիական ծառայության խորհրդի նախագահ Մանվել Բադալյանը, 2003 թ. հուլիսի դրությամբ քաղծառայության համակարգում առկա էր 200 թափուր տեղ (հիմնականում Երևանի քաղաքապետարանի և նախարարությունների վարչությունների պետերի պաշտոններ), քանի որ ոչ բոլոր դիմորդներն ունեին համապատասխան գիտելիքներ՝ հաջողությամբ հանձնելու քննությունները և անցնելու հարցազրույցները: Ըստ նույն աղբյուրի, 100 պաշտոնյա ազատվել է աշխատանքից, քանի որ նրանք չեն կարողացել բավարարել իրենց պաշտոններին ներկայացվող պահանջներին:

- **Կա՞ն, արդյոք, խնամիությունը կանխարգելող հատուկ պահանջներ: Նույնը՝ հովանավորչության դեպքում:**

Ի՞նչ է նախատեսված օրենքով

Օրենքը կարգավորում է շահերի բախման և խնամիության հետ կապված հարցերը, սակայն ոչինչ չի ասում հովանավորչության մասին: Համաձայն Քաղաքացիական ծառայության մասին օրենքի 24 հոդվածի՝ քաղծառայողն իրավունք չունի.

- կատարել այլ վճարովի աշխատանք, բացի գիտական, մանկավարժական կամ ստեղծագործական աշխատանքից.
- անձամբ զբաղվել ձեռնարկատիրական գործունեությամբ.
- լինել երրորդ անձանց ներկայացուցիչն այն մարմնի հետ կապված հարաբերություններում, որտեղ ինքը գտնվում է ծառայության մեջ, կամ որն անմիջականորեն ենթակա է իրեն կամ անմիջականորեն վերահսկելի է իր կողմից.
- ստանալ հոնորար ծառայողական պարտականությունների կատարումից բխող հրապարակումների կամ ելույթների համար.
- ոչ ծառայողական նպատակներով օգտագործել նյութատեխնիկական, ֆինանսական և տեղեկատվական միջոցները, պետական այլ գույքը:

Ավելին, նույն հոդվածը պահանջում է, որպեսզի այն քաղծառայողը, որը հանդիսանում է որևէ առևտրային կազմակերպության կանոնադրական կապիտալի 10 և ավելի տոկոսի բաժնետեր, իր պաշտոնին նշանակման պահից հետո մեկամսյա ժամկետում իր այդ սեփականությունը հանձնի հավատարմագրային կառավարման: Մինչև նույն ժամանակ քաղծառայողն իրավունք ունի շահույթ ստանալ հավատարմագրային կառավարմանը հանձնած իր սեփականությունից: Քաղծառայողին արգելվում է աշխատել իր կամ իր կնոջ/ամուսնու մերձավոր հարազատների (ծնող, կին/ամուսին, երեխա, քույր, եղբայր կամ կնոջ/ամուսնու ծնող, երեխա, քույր, եղբայր) հետ, եթե ինքը հանդիսանում է այդ անձի կամ անձանց ուղղակի ենթական կամ վերադասը:

Ի՞նչ է տեղի ունենում իրականում

Հասարակության մեջ շրջանառվում են լուրեր բարձրաստիճան պաշտոնյաների մերձավոր ազգականներին, ընկերներին կամ գործընկերներին քաղծառայության պաշտոններում նշանակելու մասին: ՁԼՄ-երը, փորձագետները և հասարակական կարծիքի հարցումները ցույց են տալիս, որ խնամիությունը, կլանայնությունը և հովանավորչությունը շարունակում են գերիշխել պետական հաստատություններում: Ինչպես «Առավոտ» թերթի 2003 թ. հուլիսի 17-ի համարում տրված իր հարցազրույցում նշել էր Քաղաքացիական ծառայության խորհրդի նախագահը «մենք հոգնել ենք բարեկամների, ընկերների, խնամիների խնդրանքներից...»:

- **Գոյություն ունե՞ն, արդյոք, նվերների ստացումը և “պատիվ տալը” կարգավորող կանոններ և ստացվող նվերների գրանցամատյաններ:**

Ինչպես արդեն նշվել է, քաղծառայողի նկատմամբ կիրառվող արգելքներից են նաև իր պաշտոնական պարտականությունները կատարելու համար նվերներ ընդունելը (տես օրենքի 24 հոդվածը): Ընդ որում, օրենքի 33 հոդվածը սահմանում է, որ այդ պահանջի խախտումը հիմք է հանդիսանում քաղծառայողին իր պաշտոնից ազատելու համար:

Գործադիր և օրենսդիր մարմինների վերաբերյալ բաժիններում նշված՝ ՀՀ իշխանության մարմինների ղեկավար աշխատողների գույքի և եկամուտների հայտարարագրման մասին ՀՀ օրենքի, ինչպես նաև համապատասխան այլ իրավական ակտերի դրույթները գործում են նաև քաղաքացիական ծառայողների պարագայում:

- **Եթե այո, ապա այդ մատյանները ժամանակի՞ն են լրացվում, արդյոք, և ո՞ւմ կողմից:**

Տեղեկատվության տարբեր, ոչ պաշտոնական աղբյուրներից հայտնի է, որ քաղծառայողների կողմից ստացված նվերները որևէ կերպ չեն գրանցվում: Որոշ փորձագետներ պնդում են, որ սովորաբար ստացված նվերները գրանցվում են ոչ որպես անհատապես ստացված, այլ որպես նախարարությանը կամ պետական այլ մարմնին արված նվիրատվություն, չնայած իրականում դրանք տնօրինվում են այն ստացած բարձրաստիճան պաշտոնյայի կողմից:

- **Գոյություն ունե՞ն, արդյոք, քաղաքացիական ծառայության ավարտից հետո այլ աշխատանքի անցնելու սահմանափակումներ:**

Իր պաշտոնանկությունից հետո մեկ տարվա ընթացքում քաղծառայողը իրավունք չունի աշխատելու այն կազմակերպությունում, կամ այն գործատուի մոտ, որին նա վերահսկել է իր պաշտոնավարման վերջին մեկ տարվա ընթացքում: Սակայն, իրականում որևէ վերահսկողություն այս օրենսդրական պահանջների կատարման հարցում չկա (տես Քաղաքացիական ծառայության մասին օրենքի 24 հոդվածը):

- **Հրապարակվո՞ւմ են, արդյոք, վարչական որոշումների (օրինակ, լիցենզիաների, թույլտվությունների, վարկերի, շինարարության համար տարածքների հատկացում, հարկի գումարի սահմանում և այլն) կայացումն ապահովող ընթացակարգերը և չափանիշները:**

Ի՞նչ է նախատեսված օրենքով

Համաձայն Իրավական ակտերի մասին ՀՀ օրենքի՝ համարյա բոլոր նորմատիվ իրավական ակտերը ուժի մեջ են մտնում նրանց հրապարակումից հետո (տես հոդված 46): Նույն օրենքի 59 և 60 հոդվածները որպես բացառություն սահմանում են այն իրավական ակտերը, որոնք պարունակում են պետական գաղտնիք կամ դիտարկվում են որպես անհատական կամ ներքին իրավական ակտեր: Բազմաթիվ օրենքներ, ինչպիսիք են օրինակ Իրավաբանական անձանց գրանցման մասին օրենքը, Լիցենզավորման մասին օրենքը, Գնումների մասին օրենքը և այլն, իրենց մեջ պարունակում են համապատասխան ընթացակարգերի հստակ նկարագրություն և պահանջում են համապատասխան որոշումների հրապարակում:

Ի՞նչ է տեղի ունենում իրականում

Սովորաբար, օրենքների և վարչական որոշումների միջոցով տրված տեղեկատվությունը հստակ չի ձևակերպվում և դրա հետևանքով հասկանալի չի

լինում շարքային քաղաքացուն: Հաճախ նույնիսկ պետական պաշտոնյաների բանավոր կարգադրություններն արվում են այնպիսի խճճված ձևով, որպեսզի միտուննավոր շփոթության մեջ գցեն քաղաքացուն: Հետևաբար, անհրաժեշտություն է առաջանում մշակելու զանազան վարչական ընթացակարգերի մանրամասները նկարագրող պարզեցված ուղեցույցեր, որոնք մատչելի կլինեն քաղաքացիներին նախարարություններում կամ պետական այլ հիմնարկներում: Այդպիսի ուղեցույցեր սովորաբար հրապարակվում և տարածվում են հասարակական կամ միջազգային կազմակերպությունների կողմից: Բացառիկ դեպքերում է նմանատիպ տեղեկատվությունը փակցված լինում պետական հիմնարկների հայտարարությունների տախտակներին կամ պատերին:

- **Գոյություն ունե՞ն, արդյոք, իրենց համակարգի թերությունների մասին ահազանգող քաղաքացիական ծառայողների պաշտպանության մեխանիզմներ:**

Քաղաքացիական ծառայության մասին օրենքի 25 հոդվածը պահանջում է, որպեսզի քաղծառայողն անհապաղ գրավոր զեկուցի հանձնարարականը տվողին և նրա վերադասին, որ այդ հանձնարարությունը հակասում է օրենքին կամ, որ այդպիսի հանձնարարականները տվողի և կատարողի լիազորությունների շրջանակներից դուրս են: Եթե քաղծառայողի վերադասը գրավոր տեսքով հաստատում է այդ հանձնարարականը, քաղծառայողը պարտավոր է դա կատարել, եթե դրա կատարումը չի հանգեցնում քրեական կամ վարչական պատասխանատվության: Սակայն, քաղծառայողը պետք է դրա մասին պաշտոնապես հայտնի Քաղաքացիական ծառայության խորհրդին, և այդ դեպքում, հանձնարարությունը գրավոր տեսքով տված պաշտոնյան կրի կատարվածի համար ողջ պատասխանատվությունը: Թերությունների մասին ահազանգողների համար Հայաստանում իրավական պաշտպանություն գոյություն չունի, որը նույնպես մարդկանց հեռու է պահում բողոքելուց:

- **Կա՞ն, արդյոք, անհատ քաղաքացիների կողմից իրենց զանգատներն արտահայտելու միջոցներ:**

Ինչ վերաբերում է քաղաքացիների բողոքներին, ապա այդ բողոքները մեծամասամբ հասնում են այն քաղծառայողի անմիջական վերադասին, ում դեմ գրվել է բողոքը կամ նույնիսկ հենց այդ քաղծառայողին: Բողոքը կարող է անուշադրության մատնվել կամ երկար ժամանակ, առանց որևէ հետևանքների, շրջանառվել նախարարության կամ պետական այլ հիմնարկի ներսում:

Քաղծառայողները պատասխանատվություն են կրում Քաղաքացիական ծառայության մասին օրենքը և քաղծառայությանը վերաբերող այլ օրենքները խախտելու համար և կարող են պատժվել կամ նույնիսկ պատասխանատվության ենթարկվել օրենքով սահմանված կարգով: Պետական պաշտոնյաների դեմ դատավարությունները Հայաստանում անսովոր երևույթ են:

- **Գոյություն ունե՞ն, արդյոք, վարչարարական մեխանիզմներ՝ զսպելու և հակակշռելու անհատ քաղաքացիական ծառայողների կողմից կայացրած որոշումները:**

Ի՞նչ է նախատեսված օրենքով

Յուրաքանչյուր քաղծառայող իր ամենօրյա գործունեության ընթացքում նախևառաջ հաշվետու է իր անմիջական վերադասին: Համաձայն Քաղաքացիական ծառայության մասին ՀՀ օրենքի 19 հոդվածի՝ յուրաքանչյուր վեց ամիսը մեկ քաղծառայողը պետք է զեկույց ներկայացնի իր նախորդ ատեստավորումից հետո անցած ժամանակամիջոցում իր կողմից կատարած աշխատանքի մասին: Ելնելով այդ զեկույցից, նրա վերադասը կատարում է գործունեության գնահատում, որը նախքան

զնահատման գործընթացի սկիզբը հանձնվում է համապատասխան մարմնին (տես վերը նշվածը):

Օրենքի 32 հոդվածը սահմանում է քաղժառայողի կողմից իր պարտականությունները չկատարելու կամ համապատասխան ձևով չկատարելու համար նախատեսված կարգապահական տույժերը: Դրանք են՝ նախազգուշացումը, նկատողությունը, խիստ նկատողությունը, աշխատավարձի իջեցումը և Քաղաքացիական ծառայության խորհրդի համաձայնությամբ պաշտոնից ազատումը: Քաղժառայողի նկատմամբ տույժեր կարող է կիրառել միայն այն պաշտոնատար անձը, որն այդ քաղժառայողին իր պաշտոնին նշանակելու իրավասություն ունի: Քաղաքացիական ծառայության խորհրդի կողմից սահմանված դեպքերում կարգապահական տույժերը կիրառվում են միայն համապատասխան ծառայողական քննություն անցկացնելուց հետո:

Բացի Քաղաքացիական ծառայության խորհրդից գոյություն ունեն բազմաթիվ այլ հաստատություններ, որոնք օժտված են հետաքննության գործառույթներով և նույնպես կարող են իրականացնել վարչական հետաքննություն: Այդ հաստատություններից են ՀՀ Նախագահի, կառավարության, առանձին նախարարությունների և այլ պետական մարմինների վեստուգիչ և վերահսկիչ ծառայությունները:

Ի՞նչ է տեղի ունենում իրականում

Համակարգման պակասի և հետաքննող ու հետաքննվող հաստատությունների որոշակի տեսակների համար սահմանված պատասխանատվության ոլորտների բացակայության պատճառով վերը նշված ծառայությունները հաճախ իրենց գործողություններով կրկնում են միմյանց: Ավելին, այս մեխանիզմը թվում է թե առանձնապես արդյունավետ չէ, քանի որ այն կիրառվում է քաղաքացիական ծառայության համակարգի նկատմամբ ոչ թե անկախ մարմինների, այլ գործադիրի հսկողության տակ գտնվող ծառայությունների կողմից:

ՈՍՏԻԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ ԵՎ ԴԱՏԱԽԱՁՈՒԹՅՈՒՆ

- **Անկախ է, արդյոք, ոստիկանության ղեկավարը:**
 - Նրա նշանակումը պե՞տք է հիմնված լինի, արդյոք, մասնագիտական արժանիքների վրա:
 - Պաշտպանվա՞ծ է նա, արդյոք, առանց հիմնավոր պատճառաբանությունների աշխատանքից ազատվելուց:

Ի՞նչ է նախատեսված օրենքով

Ոստիկանությունում ծառայության մասին ՀՀ օրենքի 11 հոդվածը սահմանում է այն պահանջները, որոնց պետք է բավարարեն այն քաղաքացիները, ովքեր ցանկանում են ծառայության անցնել ոստիկանությունում: Ի թիվս այլ պահանջների՝ նշվում են նաև ֆիզիկական և բարոյական բարձր հատկանիշները: Օրենքի 15 հոդվածը սահմանում է, որ ոստիկանության ծառայողների ծառայողական առաջխաղացումը, բացի ոստիկանության բարձրագույն պաշտոններ զբաղեցնողներից (Ոստիկանության պետը և նրա տեղակալները), պետք է հիմնված լինի նրանց ատեստավորման արդյունքների վրա: Ըստ նույն հոդվածի, ոստիկանության յուրաքանչյուր ծառայող պետք է ատեստավորում անցնի երեք տարին մեկ անգամ: Ատեստավորումը անց է կացվում հատուկ ատեստավորման հանձնաժողով(ների)ի կողմից: Հանձնաժողովն իր որոշումն ընդունում է ծառայողի անմիջական ղեկավարի կողմից պատրաստված ծառայողական գրավոր բնութագրի և նրա հետ անցկացված հարցազրույցների հիման վրա: Նույն 15 հոդվածը պահանջում է, որպեսզի ծառայողական բնութագիրը վեր հանի ծառայողի արժանիքները:

Հանձնաժողովն իր որոշումներն ընդունում է՝ հիմնվելով ծառայողի անմիջական վերադասի կողմից ներկայացված նրա գրավոր բնութագրից և այդ ծառայողի հետ անցկացված հարցազրույցից: Հանաձայն նույն օրենքի 41 հոդվածի՝ ոստիկանության ծառայողին որպես խրախուսանք կարող է արտահերթ կոչում շնորհվել, առանց հերթական ատեստավորումն անցնելու, երկարամյա ծառայության (կարող է կիրառվել միայն մեկ անգամ ծառայության ամբողջ ընթացքում) և/կամ հատուկ առաջադրանքները գերազանց կատարելու համար: Այսպիսով, օրենսդրորեն, ծառայողական առաջխաղացումը հիմնված է ծառայողների արժանիքների վրա:

Ոստիկանությունում ծառայության մասին ՀՀ օրենքի 13 հոդվածը սահմանում է, որ ոստիկանության բարձրագույն պաշտոններին նշանակում և ազատում է հանրապետության Նախագահը: Նույն օրենքի 14 հոդվածը սահմանում է այն պայմանները, որոնց պետք է բավարարեն ոստիկանության ծառայողները Նախագահի կողմից բարձրագույն պաշտոններին նշանակվելու համար: Մասնավորապես, ոստիկանապետ կարող է նշանակվել ոստիկանության այն ծառայողը, որը մինչև նշանակումը զբաղեցրել է ոստիկանության բարձրագույն (մինչև նշանակումը եղել է ոստիկանապետի տեղակալ) կամ վերջին երեք տարին գլխավոր խմբի պաշտոն (վարչության պետ կամ վարչության պետի տեղակալ): Բացի այդ, նա պետք է ունենա ոստիկանության գնդապետից ոչ ցածր կոչում: Այս պայմանները նպատակաուղղված են ապահովելու նախագահական նշանակումների՝ արժանիքների վրա հիմնված լինելը:

Ոստիկանության ծառայողի զբաղեցրած պաշտոնից ազատումը նույնպես հիմնված է ատեստավորման արդյունքների վրա(տես հոդված 15): Բացի այդ, նույն օրենքի 42, 45 և 46 հոդվածները սահմանում են այն հիմքերը, որոնց հիման վրա ոստիկանության ծառայողը կարող է ազատվել ոստիկանությունում ծառայությունից կամ ոստիկանությունում զբաղեցրած պաշտոնից (վերջին դեպքում նա շարունակում է մնալ ոստիկանության համակարգում):

Ի՞նչ է տեղի ունենում իրականում

Հասարակության մեջ լայնորեն տարածված է այն կարծիքը, որ ոստիկանությունում նշանակումները, ծառայողական առաջխաղացումը և ծառայությունից ազատումը հիմնված են ոչ թե արժանիքների կամ թերությունների, այլ կաշառքի և խնամիության վրա: Սակայն, ՁԼՄ-երում չեն հրապարակվել կոնկրետ փաստեր, որոնք կապացուցեին այդ պնդումները: Մեկ այլ տարածված կարծիք է այն, որ ոստիկանությունը լիովին կախված է Նախագահից և գործադիր իշխանությունից:

• Անկախ է, արդյոք, դատախազը:

Ի՞նչ է նախատեսված օրենքով

Դատախազության մասին ՀՀ օրենքի 22 հոդվածը սահմանում է դատախազների նշանակման և ազատման պահանջները: Այդ պահանջները նման են ոստիկանության ծառայողներին կամ դատավորներին ներկայացվող պահանջներին, և հետևաբար, դատախազների նշանակումը օրենքով հիմնված է արժանիքների վրա, իսկ նրանց ազատումը՝ պայմանավորված է համապատասխան հիմքերով:

Օրենքի նույն հոդվածը սահմանում է նաև, որ ՀՀ գլխավոր դատախազին, նրա տեղակալներին և դատախազության կառուցվածքային ստորաբաժանումները գլխավորող դատախազներին նշանակում և ազատում է ՀՀ Նախագահը: Այսպիսով, դատախազության իրական անկախության մասին կարելի է ասել նույնը՝ ինչ դատավորների առումով, քանի որ դատախազությունը, հանաձայն ՀՀ Սահմանադրությանը, հանդիսանում է դատական իշխանության մի մասը:

Ի՞նչ է տեղի ունենում իրականում

Իրավիճակը դատախազությունում փաստորեն նույնն է, ինչ դատավորների դեպքում:

- **Գոյություն ունե՞ն, արդյոք, կոռուպցիայի հետ կապված հանցագործությունները հետաքննող և քրեական հետապնդում իրականացնող հատուկ բաժիններ/մարմիններ:**

Ոչ: 2003 թ. դեկտեմբերի դրությամբ այդպիսի հատուկ բաժիններ/մարմիններ չկան:

- **Գոյություն ունի՞, արդյոք, ոստիկանության համակարգում կոռուպցիան քննող անկախ մեխանիզմ:**

Ի՞նչ է նախատեսված օրենքով

ՀՀ Քրեական դատավարության օրենսգրքի 190 հոդվածը սահմանում է, որ որոշ տեսակի հանցագործությունների, ներառյալ կոռուպցիոն բնույթի, վերաբերյալ գործերով հետաքննությունը կարող է կատարվել ոստիկանության, ազգային անվտանգության ծառայության կամ դատախազության մարմինների կողմից, իսկ դրանից հետո նախաքննությունը կատարում են դատախազության քննիչները: Այդպիսի հանցագործությունների դեպքերում քրեական հետապնդում հարուցում է դատախազությունը:

Ի՞նչ է տեղի ունենում իրականում

Օրենքի պահանջները իրականում կատարվում են: Այստեղ նորից գործ ունենք այն իրողության հետ, երբ պետական իշխանության այլ ճյուղերը կամ քաղաքացիական հասարակությունը որևէ դեր չունեն ոստիկանության կամ դատախազության ներսում կոռուպցիայի կամ այլ տեսակի հանցագործությունների կանխարգելման գործում:

- **Ունի՞, արդյոք, քաղաքացիական հասարակությունը որևէ դեր այդ մեխանիզմում:**

Ոչ:

- **Վերջին հինգ տարիների ընթացքում հարուցվե՞լ է, արդյոք, քրեական հետապնդում կոռուպցիայի մեջ կասկածվող ոստիկանության ծառայողների նկատմամբ (կամ նրանք ենթարկվե՞լ են, արդյոք, լուրջ պատասխանատվության կամ հեռացվել աշխատանքից):**

Այո: Ի պատասխան Տարածաշրջանային զարգացման կենտրոն/ Թրանսփարենսի Ինթերնեշնլի հայաստանյան մասնաճյուղի գրավոր հարցմանը՝ ՀՀ ոստիկանությունը տեղեկացրեց, որ վերջին հինգ տարիների ընթացքում ոստիկանության համակարգի 35 ծառայողներ դատապարտվել են պաշտոնեական հանցագործությունների համար: Նրանցից 23 դատապարտվել են ոստիկանության կողմից ձեռնարկված ներքին հետաքննության արդյունքում:

- **Կա՞ն, արդյոք, կոռուպցիայի դեպքեր դատախազության համակարգում:**

Այս հարցի կապակցությամբ Տարածաշրջանային զարգացման կենտրոն/Թրանսփարենսի Ինթերնեշնլի հայաստանյան մասնաճյուղի գրավոր հարցմանն ի պատասխան՝ ՀՀ գլխավոր դատախազությունը և ՀՀ արդարադատության նախարարությունը նշել են, որ այդպիսի տեղեկատվություն կարող է տրամադրել միայն ոստիկանությունը: Սակայն, ոստիկանության

պաշտոնական պատասխանի համաձայն, այն այդպիսի վիճակագրություն չի հավաքում:

- **Օրենսդրական ի՞նչ գործառույթներ կարող են օգտագործել ոստիկանությունն ու դատախազությունը կոռուպցիայի/կաշառակերության դեպքերը հետաքննելու և դրանց նկատմամբ քրեական հետապնդում հարուցելու համար:**

Կոռուպցիոն հանցագործությունները հետաքննելու և դրանց նկատմամբ քրեական հետապնդում հարուցելու օրենսդրական հատուկ գործառույթներ գոյություն չունեն: Հանցագործությունների այլ տեսակները հետաքննելու և դրանց նկատմամբ քրեական հետապնդում հարուցելու՝ ՀՀ Քրեական դատավարության օրենսգրքում և Քրեական օրենսգրքում սահմանված բոլոր գործառույթները կիրառվում են նաև կոռուպցիոն հանցագործությունների պարագայում: Նոր Քրեական օրենսգրքի հատուկ գլխով (Գլուխ 29) սահմանվում են պաշտոնատար անձանց կողմից կատարված կոռուպցիոն հանցագործությունների պատժամիջոցները:

- **Կիրառվու՞մ է, արդյոք, օրենքը:**

Չկա որևէ ուսումնասիրություն կամ տվյալներ՝ թե ինչքան հետևողական և արդյունավետ է կիրառվում օրենքը:

- **Օրենքով պատժվու՞մ է, արդյոք, կոռուպցիան մասնավոր սեկտորում:**

Այո: Նոր Քրեական օրենսգրքի 22 գլուխը (187-216 հոդվածներ), որը վերնագրված է «Տնտեսական գործունեության դեմ ուղղված հանցագործություններ», ներառում է այն հանցագործությունների տեսակների սահմանումները, որոնք միջազգայնորեն ընդունված են որպես մասնավոր սեկտորում կոռուպցիա, ինչպես նաև սահմանում է դրանց նկատմամբ պատժամիջոցները:

- **Կիրառվու՞մ է, արդյոք, օրենքը:**

ՀՀ նոր Քրեական օրենսգրքը, որում ներառված են մասնավոր կոռուպցիոն հանցագործությունները, ուժի մեջ մտավ 2003 թ. օգոստոսին և մինչև տարեվերջ ՁԼՍ-երում այդ տիպի կոռուպցիայի հետ կապված որևէ դեպքի մասին չի հրապարակվել:

- **Վերջին մի քանի տարներին քանի՞ այդպիսի գործ է հարուցվել: Քանի՞սն են հաջողությամբ ավարտվել: Եթե այդպիսի դեպքերի թիվը փոքր է, ապա կա՞ն, արդյոք, ավելի արդյունավետ միջոցներ կամ կա՞ն, արդյոք, հիմնավոր պատճառներ, որոնք բացատրում են այդ գործերի սակավությունը:**

Ի պատասխան 2000-2202 թթ. ընթացքում կոռուպցիոն բնույթի հանցագործությունների վերաբերյալ կայացված դատավճիռների թվի մասին Տարածաշրջանային զարգացման կենտրոն/Թրանսփարենսի Ինթերնեշնլ հայաստանյան մասնաճյուղի հարցադրման՝ ՀՀ արդարադատության նախարարությունից պաշտոնապես տեղեկացրել են, որ այդ ժամանակահատվածում դատապարտվել է 284 պաշտոնատար անձ (154-ը 2000 թ.-ին, 85-ը՝ 2001-ին և 45-ը՝ 2002-ին): 284 անձանցից 100-ը (62-ը 2000 թ.-ին, 27-ը՝ 2001-ին և 11-ը՝ 2002-ին) դատապարտվել են պաշտոնական կեղծիքի, իսկ 92-ը՝ իշխանությունը կամ պաշտոնական դիրքն ի չարն գործադրելու համար (նրանցից 45-ը դատապարտվել է 2000 թ.-ին, 25-ը՝ 2001-ին և 22-ը՝ 2002-ին): Կաշառք ստանալու համար դատապարտվել է 56 պաշտոնատար անձ (նրանցից 28-ը 2000 թ.-ին, 19-ը՝ 2001-ին և 9-ը՝ 2002-ին), իսկ կաշառք տալու համար՝ 23 պաշտոնյա (16-ը՝ 2000-ին, 6-ը՝ 2001-ին և 1-ը՝ 2002-ին): Երկու պաշտոնատար անձ 2001 թ.-ին դատապարտվել են կաշառքի միջնորդության համար: Վերջապես տասնմեկ պաշտոնատար անձ (3-ը 2000 թ.-ին, 6-

ը՝ 2001-ին և 2-ը՝ 2002-ին) դատապարտվել են իշխանագանցության կամ պաշտոնական լիազորությունների սահմանն անցնելու համար: Այս թվերն իրենց մեջ չեն ներառում դատաքննության փուլ չհասած դեպքերը:

ՊԵՏԱԿԱՆ ԳՆՈՒՄՆԵՐ

- **Պետական գնումներին առաջադրվող պահանջները թու՞յլ տալիս են, արդյոք, բացառությամբ սահմանափակ թվով դեպքերի, մնացած բոլոր հիմնական գնումներն իրականացնել մրցութային կարգով:**

Ի՞նչ է նախատեսված օրենքով

Այո: Գնումների մասին ՀՀ օրենքի 18 հոդվածը սահմանում է գնումների կատարման հետևյալ ձևերը՝ մրցույթով, գնանշումների հարցմամբ և մեկ աղբյուրից գնումներ: Գոյություն ունեն հստակ կանոններ, որոնք կանոնակարգում են վերջին երկու տեսակի գնումները: Համաձայն նույն օրենքի 22 հոդվածի՝ պատվիրատուն իրավունք ունի գնանշումների հարցմամբ գնումներ կատարելու առանց լիազոր մարմնի համաձայնության, եթե գնման ենթակա ապրանքների, աշխատանքների և ծառայությունների նախահաշվային գինը չի գերազանցում գնումների բազային միավորի երեք քառորդը (գնումների բազային միավորը հավասար է ՀՀ նվազագույն աշխատավարձի հազարապատիկին համարժեք գումարին): Նույն օրենքի 24 հոդվածը արգելում է գնումների արհեստական բաժանումը և գնվող ապրանքների, աշխատանքների և ծառայությունների արհեստական մեծացումը:

Ի՞նչ է տեղի ունենում իրականում

Ինչ վերաբերում է Գնումների մասին օրենքի 18 հոդվածի պահանջներին, ապա դրանք իրականում կատարվում են, սակայն ըստ փորձագետների, գնումների մրցութային ձևը դեռևս տարածված չէ Հայաստանում: Պետք է նշել նաև, որ օրենքի 24 հոդվածի կիրարկման մեխանիզմներ առայժմ չեն մշակվել:

- **Փաստաթղթերում նշված դրույթները մատչելի՞ են, արդյոք, հանրությանը:**

Ի՞նչ է նախատեսված օրենքով

Այո: Գնումների մասին օրենքի 25–44 հոդվածները կանոնակարգում են գնումների բոլոր ձևերին վերաբերող բոլոր կանոններն ու ընթացակարգերը, և դրանք պարտադիր են գնումների բոլոր մասնակիցների համար: Օրենքի 45-ից 50 հոդվածները կանոնակարգում են բողոքարկման ընթացակարգերը: Վերջապես, օրենքի 18 հոդվածի 5 կետը պահանջում է, որպեսզի պետական կարիքների համար իրականացվող գնումների անվանացանկը հաստատվի պետական բյուջեի մասին օրենքի առանձին հավելվածով:

Ի՞նչ է տեղի ունենում իրականում

Օրենսդրական և ենթաօրենսդրական բոլոր ակտերը, ինչպես նաև դրանց կիրարկման մասին պարզաբանումները իրապարակվում են «Գնումների պաշտոնական տեղեկագրում» և օրենքով նախատեսված այլ ձևերով:

- **Գոյություն ունե՞ն, արդյոք, մեկ աղբյուրից գնումներ կատարելը սահմանափակող՝ օրենքով սահմանված հստակ պայմաններ:**

Ի՞նչ է նախատեսված օրենքով

Համաձայն Գնումների մասին օրենքի 23 հոդվածի՝ պատվիրատուն իրավունք ունի մեկ աղբյուրից գնումներ կատարել, եթե՝

- 1) գնման ենթակա ապրանքները, աշխատանքները, ծառայությունները հնարավոր է ձեռք բերել միայն մեկ անձից, ինչը պայմանավորված է նրա հեղինակային իրավունքով, մրցակցության բացակայությամբ, համապատասխան լիցենզիայի առկայությամբ.
- 2) ծագել է ապրանքների, աշխատանքների և ծառայությունների գնման անհետաձգելի չնախատեսված պահանջ և մրցույթի ձևի կիրառումը ժամկետի առումով անհնար է, պայմանով, որ նման անհրաժեշտությունը հնարավոր չէր կանխատեսել, և որը պատվիրատուի գործողությունների հետևանք չէ.
- 3) պատվիրատուն որևէ անձից գնելով աշխատանքներ՝ ելնելով տեխնիկական առանձնահատկություններից, որոշում է լրացուցիչ գնումներ կատարել նույն անձից, պայմանով, որ դրանց գինը չգերազանցի սկզբնական պայմանագրի գնի 20 %: Միևնույն անձից սույն կետի կիրառմամբ լրացուցիչ գնումներ կարող են կատարվել միայն մեկ անգամ:

Ի՞նչ է տեղի ունենում իրականում

Համաձայն փորձագետների կարծիքի, իրականում մեկ աղբյուրից գնումների ձևը Հայաստանում մնում է որպես պետական գնումների հիմնական ձև: Դա արվում է գնումների պայմանները մեկ աղբյուրից գնումների պայմաններին արհեստականորեն համապատասխանեցնելու միջոցով:

- **Տեղյակ է պահվում, արդյոք, մասնավոր հատվածը բոլոր հիմնական պետական գնումների մասին:**

Ի՞նչ է նախատեսված օրենքով

Այո: Գնումների մասին օրենքի 6 հոդվածը պահանջում է, որպեսզի բաց մրցույթի ձևով բոլոր գնումների մասին հայտարարությունները հրապարակվեն «Գնումների պաշտոնական տեղեկագրում»: Համաձայն նույն հոդվածի՝ մրցույթի մասին հայտարարությունը պետք է պարունակի հետևյալ տեղեկությունները՝ պատվիրատուի անվանումը (անունը) և գտնվելու վայրը, մրցույթի տեսակը և այլ տվյալներ: Ի հավելումն դրան, ՀՀ կառավարության 2001 թ. դեկտեմբերի 27-ի թիվ 1267 որոշման համաձայն, ՀՀ ֆինանսների և էկոնոմիկայի նախարարությունը, որը հանդիսանում է գնումների պետական լիազոր մարմինը, պետք է բաց մրցույթի մասին հայտարարությունը «Գնումների պաշտոնական տեղեկագրում» հրապարակվելուց հետո երեք աշխատանքային օրվա ընթացքում ուղարկի առնվազն 3000 տպաքանակ ունեցող տպագիր մամուլի մոնոգրամներին և/կամ այլ լրատվամիջոցներին:

Այդ նույն օրենքի 25 հոդվածի համաձայն, եթե գնվելիք ապրանքների կամ ծառայությունների նախահաշվային գինը գերազանցում է գնումների բազային միավորի ինսունապատասխկը, իսկ աշխատանքների դեպքում՝ հինգհարյուրապատասխկը, ապա պատվիրատուն պարտավոր է մրցույթի հայտարարությունը հրապարակել նաև ոչ պակաս, քան տասը երկրներում շրջանառվող մամուլում:

Ի՞նչ է տեղի ունենում իրականում

Օրենքի պահանջները կատարվում են:

- **Հրապարակվում են, արդյոք, պետական գնումների վերաբերյալ կայացված որոշումները:**

Ի՞նչ է նախատեսված օրենքով

Այո: Գնումների մասին օրենքի 12 հոդվածը պարտավորեցնում է պատվիրատուին, որպեսզի նա մրցույթի հաղթողին որոշելու պահից 20 աշխատանքային օրվա ընթացքում «Գնումների պաշտոնական տեղեկագրում» տեղեկատվություն հրապարակի պայմանագիր կնքելու իր որոշման մասին:

Ի՞նչ է տեղի ունենում իրականում

Օրենքի պահանջները կատարվում են:

- **Գոյություն ունի՞, արդյոք, կանոնակարգ, որը թույլ է տալիս պահանջելու գնումների վերաբերյալ որոշումների վերանայում:**

Ի՞նչ է նախատեսված օրենքով

Այո: Գնումների մասին օրենքի 45-50 հոդվածները տալիս են այդ հնարավորությունը:

Ի՞նչ է տեղի ունենում իրականում

Օրենքի պահանջները կատարվում են:

- **Կարո՞ղ են արդյոք, գնումների վերաբերյալ որոշումները բողոքարկվել դատական կարգով:**

Ի՞նչ է նախատեսված օրենքով

Այո: Գնումների մասին օրենքի 50 հոդվածը թույլ է տալիս դատական կարգով բողոքարկել պատվիրատուի և/կամ լիազոր մարմնի ընդունած որոշումները:

Ի՞նչ է տեղի ունենում իրականում

Ըստ Գնումների պետական գործակալության ներկայացուցչի, մինչ այժմ եղել է դատական կարգով բողոքարկման 4-5 դեպք:

- **Գոյություն ունե՞ն, արդյոք, օրենքով նախատեսված պայմաններ՝ սև ցուցակի մեջ ընդգրկելու այն մասնավոր ընկերություններին, որոնք բացահայտվել են որպես կաշառք տվողներ գնումների գործընթացի ժամանակ:**

Ի՞նչ է նախատեսված օրենքով

Ոչ:

Ի՞նչ է տեղի ունենում իրականում

Սև ցուցակի ոչ ֆորմալ պրակտիկա նույնպես գոյություն չունի:

- **Գոյություն ունե՞ն, արդյոք, պետական գնումների գործընթացում խնամիությունը/շահերի բախումը կանխարգելող պահանջներ և ընթացակարգեր:**

Ի՞նչ է նախատեսված օրենքով

Այո: Գնումների մասին օրենքի 7 հոդվածի 1-ին կետի համաձայն գնումներին մասնակցելու իրավունք չունեն այն իրավաբանական անձինք, որոնց հիմնադիրներից որևէ մեկը մրցույթի հանձնաժողովի անդամ, պատվիրատուի պաշտոնատար անձ կամ մերձավոր ազգական է: Նույն հոդվածը գնումների մասնակցին պարտավորեցնում է գնումներին մասնակցելու իր իրավունքը և որակավորման տվյալները հավաստելու համար պատվիրատուին ներկայացնել պահանջվող փաստաթղթերի պատճենները, որոնց թվում նաև այն փաստաթղթերի պատճենները, որոնք հաստատում են գնումների մասնակցի բարեկամական կապերի բացակայությունը պատվիրատուի կամ մրցույթի հանձնաժողովի որևէ անդամի հետ, ինչպես նաև շահերի բախման բացակայությունը:

Ի՞նչ է տեղի ունենում իրականում

Գնումների մասին օրենքը չի ապահովում գնումների մասնակիցների կողմից ներկայացված փաստաթղթերի իսկությունը ճշտող մեխանիզմներ: Այդպիսի դեպքերը տեսականորեն կարող են հայտնաբերվել միայն լրատվամիջոցների հրապարակումների կամ այլ մասնակիցների կողմից տրված տեղեկատվության շնորհիվ, որպիսիք նույնպես առայժմ չեն եղել: Ըստ գնումների համակարգի պատասխանատուների, նրանք առայժմ այդպիսի դեպքերի չեն հանդիպել:

- **Ենթարկվում է, արդյոք, մոնիտորինգի պետական գնումների բնագավառի պատասխանատու անձանց գույքը, եկամուտներն ու ապրելակերպը:**

Ի՞նչ է նախատեսված օրենքով

Պետական գնումների համակարգի պաշտոնատար անձանց համար մոնիտորինգի հատուկ կանոնակարգեր գոյություն չունեն: Գնումների պետական գործակալության բարձրաստիճան պաշտոնյաների (վարչության պետեր և ավելի բարձր) վրա տարածվում է ՀՀ իշխանության մարմինների ղեկավար աշխատողների գույքի և եկամուտների հայտարարագրման մասին ՀՀ օրենքը: Գործակալության ավելի ցածր օղակների ղեկավարների և շարքային աշխատակիցների գույքը, եկամուտները և ապրելակերպը որևէ մոնիտորինգի չեն ենթարկվում:

Ի՞նչ է տեղի ունենում իրականում

Առայսօր լրատվամիջոցներում այս հարցը շոշափող հրապարակումներ չեն եղել:

ՕՍԲՈՒԴՄԱՆ (ՄԱՐԴՈՒ ԻՐԱՎՈՒՆՔՆԵՐԻ ՊԱՇՏՊԱՆ)

2003 թ. դեկտեմբերի դրությամբ Հայաստանում օմբուդսմանի ինստիտուտ գոյություն չունի: ՀՀ Ազգային ժողովի Մարդու իրավունքների պաշտպանի (Օմբուդսմանի) մասին օրենքն ընդունվեց 2003 թ. հոկտեմբերի 21-ին և ուժի մեջ է 2004 թ. հունվարի 1-ից: Համաձայն օրենքի 27 հոդվածի՝ առաջին օմբուդսմանին նշանակելու է ՀՀ Նախագահը օրենքի ուժի մեջ մտնելուց հետո երկու ամսվա ընթացքում, այսինքն մինչև 2004 թ. մարտի 1-ը:

ՀԵՏԱՔՆՆՈՂ/ՎԵՐԱՀՄԱԿՈՂ ՀԱՏՈՒԿ ԳՈՐԾԱԿԱԼՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

2003 թ. դեկտեմբերի դրությամբ հետաքննող/վերահսկող հատուկ գործակալություններ Հայաստանում չկան: Կոռուպցիոն բնույթի հանցագործությունները հետաքննվում են դատախազության կողմից:

ՁԱՆԳՎԱԾԱՅԻՆ ԼՐԱՏՎՈՒԹՅՈՒՆ

- **Գոյություն ունի՞(ե՞ն), արդյոք, խոսքի և մամուլի ազատությունները երաշխավորող օրենք(ներ):**

ՀՀ Սահմանադրության 24 հոդվածը երաշխավորում է խոսքի ազատության իրավունքը՝ ներառյալ տեղեկություններ և գաղափարներ փնտրելու, ստանալու, տարածելու ազատությունը տեղեկատվության ցանկացած միջոցով: Մամուլի և զանգվածային լրատվության մյուս միջոցների մասին ՀՀ օրենքի 2 և 3 հոդվածները և Հեռուստատեսության և ռադիոյի մասին ՀՀ օրենքի 4 հոդվածը վերահաստատում են սահմանադրական այդ դրույթը:

- **Գոյություն ունի արդյո՞ք մամուլի գրաքննություն:**

Ի՞նչ է նախատեսված օրենքով

ՀՀ Սահմանադրության մեջ գրաքննությունն արգելող ուղղակի դրույթ չկա: Մամուլի և զանգվածային լրատվության մյուս միջոցների մասին օրենքի 2 հոդվածն ուղղակիորեն արգելում է գրաքննությունը մամուլում և զանգվածային լրատվության մյուս միջոցներում, իսկ Հեռուստատեսության և ռադիոյի մասին օրենքի 4 հոդվածը՝ հեռուստատեսությունում և ռադիոյում:

Ի՞նչ է տեղի ունենում իրականում

Բացահայտ գրաքննություն Հայաստանում գոյություն չունի: Սակայն լինում են անուղղակի գրաքննության դեպքեր, երբ հարուցվում են խոչընդոտներ՝ կանխելու անցանկալի տեղեկատվության հրապարակումը թերթում (լրագրողին սպառնալու, նրա նկատմամբ ֆիզիկական հաշվեհարդարի կամ նրան դատի տալու միջոցով) կամ այդպիսի տեղեկատվության մատուցելը հանրությանը (երբ այն անձը կամ ընկերությունը/կազմակերպությունը, որի դեմ ուղղված է հրապարակումը, գնում է թերթի այդ համարի ողջ տպաքանակը կամ դրա մեծ մասը և ոչնչացնում է այն): Որոշ դեպքերում թերթերի խմբագիրները կամ հեռուստառադիոընկերությունների ղեկավարները կամ խմբագիրները կարող են «խորհուրդ տալ» լրագրողին չգրել որոշակի թեմաների մասին:

- **Տարածվա՞ծ են, արդյոք, զանգվածային լրատվամիջոցների սեփականության տարբեր ձևերը:**

Ի՞նչ է նախատեսված օրենքով

Համաձայն Մամուլի և զանգվածային լրատվության մյուս միջոցների մասին օրենքի 8 հոդվածի՝ զանգվածային լրատվամիջոցներ կարող են թողարկել օրենքով սահմանված կարգով գրանցված իրավաբանական անձինք: Հեռուստատեսության և ռադիոյի մասին օրենքի 16 հոդվածը թույլատրում է մասնավոր հեռուստառադիոընկերությունների գոյությունը հանրապետությունում: Այն որպես մասնավոր հեռուստա- կամ ռադիոընկերություն է սահմանում բոլոր այն ընկերությունները, որոնք հիմնադրված են ֆիզիկական կամ իրավաբանական անձանց կողմից:

Ի՞նչ է տեղի ունենում իրականում

Ներկայումս հանրապետությունում գործող բոլոր կենտրոնական տպագիր լրատվամիջոցները մասնավոր են: Բացառություն են կազմում «Հայաստանի Հանրապետություն» և ռուսալեզու «Ռեսպուբլիկա Արմենիա» թերթերը, որոնք հանդիսանում են մասամբ պետության, իսկ մասամբ՝ այդ թերթերի խմբագրական

աշխատակազմի սեփականությունը: Միակ պետական էլեկտրոնային լրատվամիջոցը Հանրային հեռուստառադիոընկերությունն է:

- **Հանրային սեփականություն հանդիսացող զանգվածային որևէ լրատվամիջոց պարբերաբար ներկայացնում է, արդյոք, գործող իշխանություններին քննադատող կարծիքներ:**

Ի՞նչ է նախատեսված օրենքով

Հեռուստատեսության և ռադիոյի մասին օրենքի 28-36 հոդվածները կարգավորում են Հանրային հեռուստառադիոընկերության կարգավիճակը և գործունեության սկզբունքները: Մասնավորապես, օրենքի 28 հոդվածը սահմանում է, որ Հանրային հեռուստառադիոընկերությունը պետք է ղեկավարվի օբյեկտիվության, ժողովրդավարության, անկողմնակալության սկզբունքներով և ապահովի խոսքի և ստեղծագործության ազատությունը: Նույն հոդվածը նաև արգելում է հեռարձակվող հաղորդումներում քաղաքական դիրքորոշման գերակշռությունը և ընտրարշավներից դուրս քաղաքական գովազդի առկայությունը: Մամուլի և զանգվածային լրատվության մյուս միջոցների մասին օրենքի 3 հոդվածը ՁԼՄ-ներից պահանջում է առաջնորդվել հավասարության, մարդասիրության, տարակարծության, հանդուրժողականության, հարգանքի, խղճի ազատության սկզբունքներով և համամարդկային այլ արժեքներով:

Ի՞նչ է տեղի ունենում իրականում

Հանրային հեռուստառադիոընկերությունը կանոնավոր կերպով լուսաբանում է ընդդիմության գործունեությունը և նրա հայացքները: Սակայն այդ լուսաբանումը ոչ միշտ է նշանակում, որ ընդդիմության ներկայացուցիչներն ունենում են հնարավորություն անձամբ ներկայացնելու իրենց տեսակետները: Ավելի հաճախ ընկերության լրագրողներն են լուսաբանում ընդդիմության գործունեությունը և հայացքները, դրանք լինում են քննադատական արտահայտելով իշխանությունների վերաբերմունքը ընդդիմության կողմից բարձրացված հարցերի վերաբերյալ: Այս երևույթն առանձնապես վառ դրսևորվեց նախագահական վերջին ընտրությունների ժամանակ, երբ Հանրային հեռուստառադիոընկերությունը շատ կողմնակալ էր ընդդիմադիր թեկնածուների նկատմամբ:

- **Վերջին հինգ տարիների ընթացքում եղե՞լ են, արդյոք, դեպքեր, երբ կոռուպցիայի փաստեր հետաքննող լրագրողները ենթարկվել են ֆիզիկական բռնության:**

Հայաստանում 2003 թ. գրանցվեց լրագրողների նկատմամբ ֆիզիկական բռնության երկու դեպք: 2003 թ. ապրիլի 29-ին դաժան ծեծի ենթարկվեց «Զորրոդ իշխանություն» թերթի լրագրող Միեր Ղալեչյանը: Ըստ որոշ լրատվամիջոցների, այդ գործին անուղղակիորեն առնչվում է Ազգային անվտանգության ծառայության ղեկավար Կառլոս Պետրոսյանը:

- **Տպագրվո՞ւմ են, արդյոք, ՁԼՄ-երում հոդվածներ կոռուպցիայի մասին:**

Այո, դա արվում է կանոնավոր կերպով: Սակայն այդպիսի հոդվածներ լույս են տեսնում հիմնականում ընդդիմադիր լրատվամիջոցներում, ինչպիսիք են «Առավոտ», «Հայկական ժամանակ», «Այբ-Ֆե» և «Զորրոդ իշխանություն» թերթերը և Հետաքննող լրագրողների ընկերակցության էլեկտրոնային տեղեկագիրը:

- **Լրատվամիջոցներ գրանցող պատասխանատու մարմինները կիրառո՞ւմ են, արդյոք, թափանցիկ, անկախ և մրցակցային մեխանիզմներ ու ընթացակարգեր:**

Ի՞նչ է նախատեսված օրենքով

Համաձայն ՀՀ օրենքների՝ մասնավոր հեռուստառադիոընկերությունները պարտավոր գրանցվել և արտոնագիր (լիցենզիա) ստանալ իրենց ծրագրերը հեռարձակելու համար: Լրատվամիջոցների գրանցումը կատարվում է Մամուլի և զանգվածային լրատվության մյուս միջոցների մասին օրենքի 8 հոդվածի հիման վրա: Այդ հոդվածը սահմանում է այն տեղեկությունները, որոնք լրատվամիջոց թողարկողը պարտավոր է ներկայացնել լրատվամիջոց գրանցող արդարադատության նախարարությանը: Ըստ այդմ, պահանջվում են հիմնադրի, թողարկողի անվան (անվանման), լրատվամիջոցի անվանման, հասցեի, լեզվի, պարբերականության, ծավալի, ֆինանսական աղբյուրի և հովանավորի վերաբերյալ տեղեկություններ:

Հեռուստատեսության և ռադիոյի ազգային հանձնաժողովը այն լիազոր պետական անկախ մարմինն է, որը հեռուստառադիոընկերություններին տրամադրում է արտոնագրեր, մերժում է դրանց տրամադրումը և եթերային հաճախությունների համար կազմակերպում է մրցույթներ: Հանձնաժողովի անդամները նշանակվում են ՀՀ Նախագահի կողմից Հեռուստատեսության և ռադիոյի մասին օրենքի 39 հոդվածի համաձայն: Նույն օրենքի 47-55 հոդվածներով կարգավորվում է հեռուստառադիոընկերությունների արտոնագրման գործընթացը: Մասնավորապես, 50 հոդվածը սահմանում է այն չափանիշները, որոնց հիման վրա կատարվում է արտոնագրատիրոջ ընտրությունը: Այդ չափանիշներն են. ա/ սեփական արտադրության հաղորդումների գերակայությունը բ/ հայրենական արտադրության հաղորդումների գերակայությունը գ/ դիմողի տեխնիկական և ֆինանսական հնարավորությունները և դ/ աշխատակազմի մասնագիտական պատրաստվածությունը:

Օրենքի 51 հոդվածը սահմանում է արտոնագիր տալը մերժելու հիմքերը: Արտոնագիր չի տրվում, եթե. ա/ դիմողը սույն օրենքի համաձայն չի կարող լինել արտոնագրատեր. բ/ դիմումում նշված տվյալները չեն համապատասխանում իրականությանը. գ/ բացակայում են հեռուստառադիոհաղորդումների կազմակերպման տեխնիկական հնարավորությունները կամ հայտարարված տեխնիկական հնարավորությունները բավարար չեն:

Օրենքի 47 հոդվածը սահմանում է, որ արտոնագիրը տրվում է մրցութային կարգով, որը օրենսդրորեն երաշխավորում է արտոնագրման գործընթացի թափանցիկությունը և մրցակցությունը:

Ի՞նչ է տեղի ունենում իրականում

Ինչպես ցանկացած մրցութային, այստեղ նույնպես հաղթողին որոշելու համար չափանիշների կիրառումը կախված է Հեռուստատեսության և ռադիոյի ազգային հանձնաժողովի անդամների մասնագիտական մակարդակից և նրանց անկողմնակալությունից: Այն փաստը, որ հանձնաժողովի բոլոր անդամներին նշանակում է հանրապետության նախագահը, փորձագետներին հիմք է տալիս պնդելու, որ հանձնաժողովն անկողմնակալ չէ:

2002 թ. ապրիլին ընդդիմադիր ճանաչում ունեցող «Ա1+» հեռուստաընկերությունը պարտություն կրեց եթերային հաճախությունների մրցութային և արդյունքում կորցրեց իր արտոնագիրը: Դրանից հետո մինչ այժմ այդ հեռուստաընկերությունը մասնակցեց հեռուստահաճախությունների տրամադրման համար կազմակերպված բոլոր երեք մրցույթներին (2003 թ. հուլիսին, հոկտեմբերին և դեկտեմբերին) և ոչ մեկում չհաղթեց: Հանրության մեջ և տեղական և միջազգային դիտորդների շրջանում լայնորեն տարածված է այն կարծիքը, որ նշված հեռուստաընկերության պարտությունն անարդարացի էր և պայմանավորված էր Հեռուստատեսության և ռադիոյի ազգային հանձնաժողովի անդամների մեծամասնության՝ քաղաքական նկատառումների վրա հիմնված գնահատականներով:

- **Կիրառվում են, արդյոք, գրպարտության մասին օրենքները կամ այլ տեսակի պատժամիջոցներ՝ սահմանափակելու համար կոռուպցիայի մասին նյութերի տարածումը:**

Ի՞նչ է նախատեսված օրենքով

Մամուլի և զանգվածային լրատվության մյուս միջոցների մասին օրենքի 30 հոդվածը սահմանում է ՁԼՄ-երի պատասխանատվության հիմքերը օրենքի խախտման համար: Հեռուստատեսության և ռադիոյի մասին օրենքի 24 հոդվածը սահմանում է հեռուստառադիոհաղորդումների չարաշահման անթույլատրելիությունը: Միևնույն ժամանակ, ՀՀ Քրեական օրենսգիրքը պարունակում է գրպարտության մասին հոդված (տես հոդված 135): Դա թույլ է տալիս քրեական պատասխանատվության ենթարկել լրատվամիջոցին հրապարակված հակակոռուպցիոն նյութի համար՝ որակելով այն որպես գրպարտություն, վարկաբեկում կամ վիրավորանք: Հայաստանյան լրագրողները միջազգային կազմակերպությունների, և մասնավորապես Եվրախորհրդի, աջակցությամբ պայքար են տանում, որպեսզի գրպարտությունն ապաքրեականացվի և համապատասխան հոդվածը հանվի Քրեական օրենսգրքից:

Ի՞նչ է տեղի ունենում իրականում

Իշխանությունները մինչ այժմ չեն օգտագործել գրպարտության հոդվածը լրատվամիջոցների դեմ կոռուպցիայի վերաբերյալ հրապարակումների համար: Իշխանությունների կողմից ավելի հաճախ կիրառվում է հրապարակված տեղեկատվության հերքման պահանջով լրատվամիջոցի դեմ քաղաքացիական հայց ներկայացնելու պրակտիկան: Նման օրինակ է հանդիսանում 2003 թ. մարտին ՀՀ կենտրոնական բանկի կողմից ներկայացված քաղաքացիական հայցն ընդդեմ «Առավոտ» թերթի:

ՔԱՂԱՔԱՑԻԱԿԱՆ ՀԱՍԱՐԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

- **Սատչելի՞ են, արդյոք, հանրությանը պետական մարմիններից եկող տեղեկատվությունը և փաստաթղթերը:**

Ի՞նչ է նախատեսված օրենքով

Այո: Համաձայն ՀՀ Սահմանադրության 24 հոդվածի՝ յուրաքանչյուր ոք ունի խոսքի ազատության իրավունք՝ ներառյալ տեղեկություններ և գաղափարներ փնտրելու, ստանալու, տարածելու ազատությունը տեղեկատվության ցանկացած միջոցով՝ անկախ պետական սահմաններից: Սահմանադրության 6 հոդվածը սահմանում է, որ օրենքները կիրառվում են միայն պաշտոնական հրապարակումից հետո: Իրավական ակտերի մասին ՀՀ օրենքի 48-58 հոդվածների համաձայն բոլոր իրավական ակտերը և Հայաստանի կողմից վավերացված միջազգային պայմանագրերը և կոնվենցիաները ենթակա են պարտադիր հրապարակման:

Ընդունված և վավերացված իրավական ակտերի մասին տեղեկատվություն քաղաքացիները կարող են ստանալ «ՀՀ պաշտոնական տեղեկագրից» և «ՀՀ պաշտոնական գերատեսչական տեղեկագրից», (որոնց կարելի է ծանոթանալ գրադարաններում, ինչպես նաև գնել կամ բաժանորդագրվել), այլ պաշտոնական հրապարակումներից, պետական կառավարման մարմինների և հասարակական կազմակերպությունների էլեկտրոնային էջերից և թերթերից: Որոշ իրավական ակտեր, ինչպիսիք են, օրինակ, Քաղաքաշինության մասին ՀՀ օրենքը, Տեղական ինքնակառավարման մասին ՀՀ օրենքը, Օրիուսի կոնվենցիան և այլն, պարունակում են դրույթներ, որոնք կարգավորում են որոշակի տեղեկատվության մատչելիությունը: Նախքան Ազգային ժողովի կողմից վերջերս Տեղեկատվության ազատության մասին ՀՀ օրենքի ընդունումը՝ պետական մարմիններից և պաշտոնյաներից

տեղեկատվության/փաստաթղթերի ստացումը կարգավորվում էր Քաղաքացիների դիմումների, առաջարկների և բողոքների մասին ՀՀ օրենքով:

Բացի այդ, նախարարությունները, գործակալությունները, պետական խորհուրդները, կոմիտեները, հանձնաժողովները և պետական իշխանության այլ մարմինները կարող են ունենալ իրենց ներքին կանոնակարգերը, որոնք կարգավորում են քաղաքացիների կամ հաճախորդների հարցումներին և դիմումներին պատասխանելու կարգը և ձևը: Որոշ դեպքերում տեղեկատվություն ստանալու համար անհրաժեշտ է վճարել 1000 դրամ պետական տուրք, որը սահմանված է Պետական տուրքի մասին ՀՀ օրենքով: Միևնույն ժամանակ, համաձայն Իրավական ակտերի մասին օրենքի 59 հոդվածի, պետական կամ օրենքով պահպանվող այլ գաղտնիք ենթակա չէ հրապարակման: Պետական և ծառայողական գաղտնիքի մասին ՀՀ օրենքը սահմանափակում է որոշակի բնագավառներին վերաբերող տեղեկատվության տրամադրումը:

Ի՞նչ է տեղի ունենում իրականում

Հայաստանյան պետական մարմինների կողմից տեղեկատվության կամ փաստաթղթերի տրամադրումը քաղաքացիներին իրականում բավականին սահմանափակ է: Պետական պաշտոնյաները կարող են անպատասխան թողնել քաղաքացիների և իրավաբանական անձանց նամակները և դիմումները: Հայկական իրականության համար սովորական երևույթ են հասարակայնության հետ կապերի կամ հաճախորդների սպասարկման համար պատասխանատու պետական պաշտոնյաներից ստացված ուշացած կամ անորոշ պատասխանները կամ նամակները: Էլեկտրոնային պաշտոնական էջերը չեն պարունակում ամբողջական տեղեկություններ կամ մատչելի չեն, տեղեկագիր-բյուլետենները և տեղեկատվության վճարովի աղբյուրները բավականին թանկ են հասարակական կազմակերպությունների մեծ մասի և շարքային քաղաքացիների համար:

Օրենքների և ենթաօրենսդրական ակտերի մեծ մասում պարունակվող անորոշ դրույթները և դիմող անձանց և կազմակերպությունների մոտ համապատասխան գիտելիքների բացակայությունը հնարավորություն են տալիս պետական պաշտոնյաներին ընդունելու կամայական որոշումներ՝ հիմնված նրանց կողմից համապատասխան օրենսդրության կամայական մեկնաբանության վրա: Օրենսդրությունը ևս հնարավորություն է տալիս պետական հաստատություններին թաքցնելու պահանջվող տեղեկատվությունը դրա գաղտնիության պատճառաբանությամբ:

Ըստ էության, պահանջվող տեղեկատվությունը չտրամադրելու համար պետական պաշտոնյաներին կամ հաստատություններին դատական պատասխանատվության կանչելու հաջող դեպքերի սակավությունը պայմանավորված է բողոքարկման արդյունավետ մեխանիզմների բացակայությամբ և դատական համակարգի նկատմամբ հանրության կողմից տածած անվստահությամբ: Միևնույն ժամանակ, այն հասարակական կազմակերպությունները, որոնք հետևողական և վճռական են իրենց գործողություններում և բավականաչափ իրազեկ են համապատասխան կանոնակարգերից և ընթացակարգերից, հիմնականում հասնում են հաջողության, եթե պահանջվող տեղեկատվությունը քաղաքական բնույթի չէ:

- **Պետական մարմինները համագործակցու՞մ են, արդյոք, քաղաքացիական հասարակությունը ներկայացնող կազմակերպությունների հետ:**

Համագործակցության փաստեր առկա են մարդու իրավունքների պաշտպանության, սոցիալական հարցերի, բնապահպանության, մասնավոր սեկտորի զարգացման և այլ ոլորտներում: Մի շարք հասարակական կազմակերպություններ և գործարարներ ընկերակցություններ այսօր ներկայացված են որոշ պետական հանձնաժողովներում և խորհրդակցական բնույթի խորհուրդներում: Այդպիսի հաստատություններից կարելի է նշել, օրինակ, ՀՀ վարչապետին կից Գործարարության աջակցման խորհուրդը: Օրինակ, հասարակական

կազմակերպությունների մի լայն սպեկտր իր մասնակցությունն ունեցավ 2003 թ. օգոստոսին կառավարության կողմից ընդունված Աղքատության հաղթահարման ռազմավարական ծրագրի մշակման գործում:

2002 թ. մի շարք հասարակական կազմակերպություններ (ՀԿ-ներ) հրավիրվեցին մասնակցելու Ազգային հակակոռուպցիոն ռազմավարության մշակմանն առնչվող հանդիպումներին և սեմինարներին: 2001 թ. Տարածաշրջանային զարգացման կենտրոն/Թրանսփարենսի Ինսթիտուտի հայաստանյան մասնաճյուղի նախաձեռնությամբ հիմնված ՀԿ-երի հակակոռուպցիոն կոալիցիայի անդամ-կազմակերպություններից ութը ներկայացրին իրենց առաջարկները և դիտողությունները ռազմավարությունը մշակող փորձագետների խմբին: Կառավարության կողմից դրան որևէ արձագանք չեղավ, և միայն ռազմավարությունը մշակող թիմի մեկ փորձագետ ուղարկեց պատասխան նամակ՝ շնորհակալություն հայտնելով ՀԿ-ներին իրենց բերած առաջարկությունների համար: Իսկ հաջորդ տարի առանց հասարակական քննարկումների Ռազմավարության նոր, վերանայված տարբերակը հաստատվեց ՀՀ կառավարության և վավերացվեց ՀՀ Նախագահի կողմից:

Տարբեր ՀԿ-ների ղեկավարների կարծիքով պետական պաշտոնյաների թափանցիկ լինելը մեծապես կախված է երկու գործոններից. որքանով է քաղաքականացված քննարկվող հարցը և որքանով է ճանաչված տվյալ ՀԿ-ն կամ կազմակերպությունների խումբը: Ընդհանուր առմամբ, պետական հաստատությունների և քաղաքացիական հասարակության ներկայացուցիչների միջև իրավահավասար գործընկերության և ակտիվ երկխոսության մշակույթը Հայաստանում դեռևս մնում է բավականին թերզարգացած: Հաճախ քաղաքացիական հասարակության ներկայացուցիչներն ընդգրկվում են զարգացման ծրագրերի իրականացման և դրանց արդյունքների քննարկման գործում ավելի շուտ իշխանությունների վրա միջազգային հանրության ճնշման հետևանքով, քան թե նույն իշխանությունների կողմից քաղաքական կամքի դրսևորման արդյունքում: Սովորաբար երկու կողմերն իրար նկատմամբ վստահություն չունեն և թերագնահատում են հնարավոր համագործակցությունից ստացվելիք օգուտները:

• **Իրականացնում են, արդյոք, հակակոռուպցիոն քարոզ քաղաքացիների կամ գործարարների շահերը ներկայացնող կազմակերպությունները:**

Հիմնականում հայաստանյան ՀԿ-ները ներգրավված են հակակոռուպցիոն գործունեության մեջ իրենց ծրագրերի իրականացման միջոցով՝ չունենալով կառավարության կամ Ազգային ժողովի աջակցությունը: Քաղաքացիական հասարակությունը ներկայացնող միայն մի քանի կազմակերպություններ են բացառապես զբաղվում հակակոռուպցիոն գործունեությամբ: Շատ ավելի մեծ թվով ՀԿ-ներ իրականացնում են այնպիսի ծրագրեր, որոնք ներառում են հակակոռուպցիոն տարրեր, ինչպիսիք են տեղեկատվության մատչելիությունը, գործող օրենսդրության բարելավումը, քաղաքացիների և գործարարների տարբեր խմբերի շահերի պաշտպանությունը և այլն: Այդ կազմակերպությունների մեծ մասը ընդգրկված էր ՀԿ-ների վերոհիշյալ հակակոռուպցիոն կոալիցիայի մեջ, որը հետագայում վերածնվելով հակակոռուպցիոն ցանգի:

Առայսօր միայն սահմանափակ թվով անհատական փորձեր են արվել՝ կազմակերպելու լայն ընդգրկմամբ հակակոռուպցիոն քարոզարշավ: Դոնոր հանրությունը հակակոռուպցիոն ծրագրերին որևէ կոնկրետ աջակցություն չի ցուցաբերել, մինչև ՀՀ կառավարությունը չարտահայտեց ազգային հակակոռուպցիոն ռազմավարություն մշակելու ցանկություն: Հակակոռուպցիոն ռազմավարության ծրագրի ընդունումից հետո ՁԼՍ-երը սկսեցին ավելի ակտիվորեն շոշափել կոռուպցիային առնչվող թեմաներ: Տարածաշրջանային զարգացման կենտրոն/Թրանսփարենսի Ինսթիտուտի հայաստանյան գրասենյակի 2003 թ. ծրագրերից մեկը՝ հակակոռուպցիոն ազգային քարոզարշավը, որը ֆինանսավորվում էր Ամերիկյան իրավաբանների ասոցիացիայի/Կենտրոնական և Արևելյան Եվրոպայի օրենսդրական նախաձեռնություն ծրագրի և Մեծ Բրիտանիայի կառավարության

կողմից, սկիզբ դրեց ազգային հակակոռուպցիոն քարոզարշավի առաջին փուլին: Քարոզարշավը ներառում է վավերագրական կինոնկարի ցուցադրում, սոցիալական գովազդների հեռարձակում, մասնակցություն հեռուստատեսային և ռադիոհաղորդում, պաստառների ցուցադրություն, շարադրությունների մրցույթներ, ինչպես նաև այլ շահագրգիռ կողմերի հետ համատեղ քննարկումների կազմակերպում:

- **Գոյություն ունե՞ն, արդյոք, հասարակական կազմակերպություններ, որոնք տարբեր ոլորտներում, օրինակ՝ հանրային ծառայությունների մատուցում, իրականացնում են իշխանությունների գործունեության մոնիտորինգ:**

Այո: Մի շարք ՀԿ-ներ իրականացրել են տարբեր բնագավառների մոնիտորինգ՝ հարցումների, անհատական դեպքերի ուսումնասիրությունների, բնագավառում իրավիճակի գնահատման և այլ ձևերով: Դրանցից են Հետաքննող լրագրողների ընկերակցությունը (դատական համակարգ, տեղական ինքնակառավարում, քաղաքաշինություն), Հայաստանի Հելսինկյան կոմիտեն (բանտեր), Սախարովի անվան մարդու իրավունքների պաշտպանության հայկական կենտրոն (նոտարական գրասենյակներ), Երևանի մամուլի ակումբ (նախընտրական քարոզարշավի ընթացքում լրատվամիջոցների գործունեություն), Ընտրությունը քոնն է (ընտրություններ), Տարածաշրջանային զարգացման կենտրոն/Թրանսփարենսի Ինթերնեշնլի հայաստանյան մասնաճյուղ (ընտրական քարոզարշավների ժամանակ կուսակցությունների ֆինանսավորում, կրթություն, բնապահպանություն) և այլն:

Միևնույն ժամանակ, Հայաստանում կառավարման համակարգի ոչ թափանցիկ լինելու և այդ համակարգի կողմից հանրային ոլորտում հասարակական մոնիտորինգ անցկացնելուց խուսափելու պատճառով համարյա բոլոր ոլորտներում շատ դժվար է իրականացնել հանրային ծառայությունների մատուցման մոնիտորինգ: Նախևառաջ, անկատար օրենսդրության և ընթացակարգերի պատճառով դժվար է տեղեկատվություն հավաքելը, պետական պաշտոնյաների հետ շփվելը, «փակ» հաստատություններ այցելելը և այլն:

Մյուս կողմից, հայաստանյան ՀԿ-ների մեծ մասը չունի բավարար գիտելիքներ և գործնական հմտություններ հակակոռուպցիոն մոնիտորինգի բնագավառում: Բայց եթե հնարավոր է վերապատրաստման դասընթացների և մոնիտորինգային փորձնական ծրագրերի միջոցով զարգացնել ՀԿ-ների մոնիտորինգային ունակությունները, ապա իշխանությունների՝ քաղաքացիական հասարակության ներկայացուցիչների առաջ «դռները բացելու» չկանությունը շարունակում է մնալ որպես լուրջ հիմնախնդիր:

- **Կանոնավոր կերպով ներկայացնու՞մ են, արդյոք, ՀԿ-ները օրինագծերի շուրջ իրենց առաջարկները խորհրդարանին:**

Ի՞նչ է նախատեսված օրենքով

Համաձայն ՀՀ Սահմանադրության 75 հոդվածի՝ Ազգային ժողովում օրենսդրական նախաձեռնության իրավունք ունեն պատգամավորները և կառավարությունը՝ հետևաբար իրենց օրենսդրական նախաձեռնություններին ՀԿ-ները կարող են ընթացք տալ միայն վերը նշված ձևերով:

Ի՞նչ է տեղի ունենում իրականում

Սովորաբար, ՀԿ-ների ներկայացուցիչները կանոնավոր կերպով չեն հրավիրվում Ազգային ժողով մշտական հանձնաժողովների կողմից կազմակերպված լսումներին: Որպես կանոն, ՀԿ-ները կա՛մ աշխատում են անհատ պատգամավորների հետ կա՛մ էլ դիմում են համապատասխան նախարարներին իրենց օրենսդրական նախաձեռնությունները կամ առաջադրված օրինագծերի վերաբերյալ իրենց մեկնաբանությունները հաշվի առնելու խնդրանքով: Երբեմն, ՀԿ-ների կամ գործարար

ընկերակցությունների կողմից ներկայացված առաջարկները շեշտում են տվյալ օրինագծի կարևորությունը և բերում են շահագրգիռ ՀԿ-ների մասնակցությամբ դրա հետագա մշակմանը (օրինակ, հաշմանդամների իրավունքների, փախստականների կամ այլընտրանքային զինվորական ծառայության վերաբերյալ օրինագծերը):

Սակայն ավելի հաճախ ՀԿ-ների փորձագետները ներգրավվում են կառավարության կողմից Ազգային ժողովին արդեն ներկայացված օրինագծերին լրացումներ կատարելու կամ դրանք մեկնաբանելու մեջ: Այլ դեպքերում, ՀԿ-օրենսդիր մարմին համագործակցությունը բերում է ՀԿ-ների և պետական իշխանության մարմնի կողմից ներկայացված օրինագծերի հիման վրա ստեղծված իրավական փաստաթղթի վերջնական տարբերակին: Բացառիկ են այն դեպքերը, երբ քաղաքացիական հասարակության ներկայացուցիչների կողմից կազմակերպվում է հզոր հակաքարոզչություն արդեն ներկայացված օրինագիծը հետ կանչելու նպատակով: Միևնույն ժամանակ, պետք է նշել, որ միայն շատ քիչ թվով հայաստանյան ՀԿ-ներ են ի վիճակի ինքնուրույն, առանց դրսից եկող օժանդակության, օրենսդրական նախագիծ մշակելու:

- **Կրթական համակարգը ուշադրություն դարձնում է, արդյոք, կոռուպցիայի/կաշառակերության և դրա կանխարգելման հարցերին: Արդյո՞ք դա ակնկալվում է այդ համակարգից:**

Կրթության ոլորտը Հայաստանում ընկալվում է որպես բավականին կոռումպացված ոլորտ: «Հայաստանում կոռուպցիայի տարածվածության և դրսևորման գնահատում. Հասարակական կարծիքի ուսումնասիրության» համաձայն 2002 թ. 1000 տնային տնտեսությունների 65.7%-ը նշված ոլորտը գնահատել է որպես «կոռումպացված», «շատ կոռումպացված» և «ծայրահեղ կոռումպացված»: Այդ կարծիքը կիսել են 200 պետական պաշտոնյաների 55%-ը: Ձարմանալի չէ, որ այսօր բուհերում գոյություն չունեն հատուկ կրթական ծրագրեր կամ առարկաներ կոռուպցիայի և դրա կանխարգելման վերաբերյալ: Չկան նաև այդ ոլորտին վերաբերող հատուկ դրույթներ Կրթական ոլորտի բարեփոխումների ազգային ծրագրում:

ՏԱՐԱԾՔԱՅԻՆ ԿԱՌԱՎԱՐՄԱՆ ԵՎ ՏԵՂԱԿԱՆ ԻՆՔՆԱՎԱՌԱՎԱՐՄԱՆ ՄԱՐՄԻՆՆԵՐ

- **Կա՞ն, արդյոք, տարածքային կամ տեղական մակարդակում խնամիության, շահերի բախման, նվերների ու “պատիվ տալու” և պետական ծառայությունից հետո այլ աշխատանքի անցնելու՝ կենտրոնական մակարդակում գործող սահմանափակումներին համանման պահանջներ:**

Ի՞նչ է նախատեսված օրենքով

ՀՀ օրենսդրության մեջ չկան տարածքային (մարզեր) և տեղական (համայնքներ) մակարդակներում այդ հարցերը կարգավորող հատուկ դրույթներ՝ բացառությամբ Տեղական ինքնակառավարման մասին ՀՀ օրենքով և, մասամբ, Երևանում և մարզերում պետական կառավարման մասին նախագահական հրամանագրերով նախատեսվածի: Սովորաբար, վերը նշված հարցերին առնչվող կանոնակարգումները ընդհանուր են իշխանության բոլոր մակարդակների համար: Միակ դեպքը, երբ այլ պաշտոններ զբաղեցնելու հարցում սահմանափակումներ սահմանող դրույթները հատուկ նախատեսված են տեղական ինքնակառավարման մակարդակի համար, ամրագրված է Տեղական ինքնակառավարման մասին օրենքի 18, 20 և 25 հոդվածներում:

Համաձայն վերը նշված դրույթների՝ համայնքի ավագանու անդամը չի կարող միաժամանակ աշխատել նույն համայնքի ղեկավարի աշխատակազմում կամ լինել այդ համայնքային հիմնարկի կամ կազմակերպության ղեկավար: Նա չի կարող լինել

այլ համայնքի համայնքապետ, ինչպես նաև աշխատել իրավապահ, պետական անվտանգության կամ դատական մարմիններում: Համայնքի ավագանու անդամը չի կարող մասնակցել այնպիսի որոշումների կայացմանը, որոնք ազդում են իր, իր ընտանիքի կամ իր մերձավոր ազգականների (ծնողներ, եղբայրներ, քույրեր և երեխաներ) մասնավոր շահերի վրա: Եվ վերջապես, համայնքապետը իրավունք չունի զբաղեցնելու պետական այլ պաշտոն կամ կատարել այլ վճարովի աշխատանք, բացի ստեղծագործական բնույթի աշխատանքից: Ինչ վերաբերում է Երևանի քաղաքապետի և մարզպետների պաշտոնների համար նախատեսված մնանատիպ սահմանափակումներին, ապա դրանք սահմանված են ՀՀ Նախագահի թիվ 727 հրամանագրի 1.6 և թիվ 728 հրամանագրի 1.6 կետերով:

ՀՀ Ընտրական օրենսգրքի 123 հոդվածի համաձայն համայնքապետի և ավագանու անդամների բոլոր թեկնածուները պարտավոր են իրենց գույքի և եկամտի հայտարարագրերը ներկայացնել ընտրատարածքային ընտրական հանձնաժողովներին: ՀՀ իշխանության մարմինների ղեկավար աշխատողների գույքի և եկամտների հայտարարագրման մասին ՀՀ օրենքը և համապատասխան այլ իրավական ակտերն, ի թիվս այլ բարձրաստիճան պետական պաշտոնյաների, կանոնավոր կերպով հայտարարագրեր ներկայացնել են պարտավորեցնում դատավորներին, դատախազության տարածքային ստորաբաժանումների և նախարարությունների տարածքային բաժինների ղեկավարներին, Երևանի քաղաքապետին և մարզպետներին, նրանց տեղակալներին, ինչպես նաև համայնքապետներին: Եթե տարածքային կառավարման մարմինների աշխատակազմի աշխատակիցները համարվում են քաղաքացիական ծառայողներ և ըստ այդմ պետք է ենթարկվեն Քաղաքացիական ծառայության մասին ՀՀ օրենքի պահանջներին, ապա տեղական ինքնակառավարման մարմինների աշխատակազմի աշխատակիցները որևէ հատուկ կարգավիճակ չունեն և հետևաբար ազատ են այդպիսի պարտավորություններից:

Ի՞նչ է տեղի ունենում իրականում

Քանի որ վերը նշված հարցերում չկա խիստ վերահսկողություն, տարածքային կառավարման և տեղական ինքնակառավարման համակարգում աշխատող պաշտոնյաներն ապօրինի կերպով ներգրավված են գործունեության տարբեր տեսակներում, որոնք արգելված են օրենքով: Այսպիսով, խնամիությունը, հովանավորությունը և շահերի բախումը շարունակում են գերիշխել իշխանության բոլոր մակարդակներում:

- **Տարածքային կամ տեղական մակարդակի պետական ո՞ր պաշտոնյաներն են նշանակվում իշխանության կենտրոնական մարմինների կողմից:**

Բացի տեղական ինքնակառավարման մարմինների (համայնքապետարանների) աշխատակազմի աշխատակիցներից, տարածքային և տեղական մակարդակներում գործող պետական բոլոր մարմինների պաշտոնյաները նշանակվում են կենտրոնական մարմինների պաշտոնյաների կողմից: Դա վերաբերում է մարզպետարանների աշխատակազմի, պետական կառույցների տարածքային ստորաբաժանումների (դատախազություն, դատարաններ, հարկային մարմիններ, գանձապետարան, ոստիկանություն, ազգային անվտանգություն, առողջապահություն, կրթություն և այլն) պաշտոնյաներին: Հանրապետության Նախագահը կատարում է նշանակումներ քաղաքական պաշտոններում, իսկ կառավարությունը՝ հայեցողական և քաղաքացիական պաշտոններում:

- **Ապահովվու՞մ է, արդյոք, քաղաքացիների և ՁԼՄ-ների ներկայացուցիչների ազատ մուտքը համայնքի ավագանու նիստերին:**

Ի՞նչ է նախատեսված օրենքով

Համաձայն Տեղական ինքնակառավարման մասին օրենքի 14 հոդվածի՝ համայնքի ավագանու նիստերը բաց են: Սակայն որոշ դեպքերում ավագանին, նիստին մասնակից իր անդամների ձայների երկու երրորդով, կարող է փակ նիստ անցկացնելու որոշում ընդունել և ընդամին, նման դեպքերն ամրագրել իր կանոնադրության մեջ:

Ի՞նչ է տեղի ունենում իրականում

Սովորաբար քաղաքացիները և լրատվամիջոցների ներկայացուցիչներն առանց դժվարության կարող են ներկա լինել ավագանու նիստերին: Նրանց ներկայությունը մեծապես կախված է նրանց ակտիվությունից, ինչպես նաև համայնքապետի բաց աշխատելու ցանկությունից, քանի որ նա է հիմնականում վերահսկում ավագանուն: Ինչ վերաբերում է փակ նիստ անցկացնելուն, ապա ամեն մի առանձին դեպքի համար սովորաբար կայացվում է առանձին որոշում:

- **Սահմանված են, արդյոք, համայնքի ավագանու նիստերին քաղաքացիների և զանգվածային լրատվամիջոցների ներկայացուցիչների ազատ մուտքի սահմանափակումները:**

Ոչ:

- **Կոռուպցիայի դեմ պայքարի լիազորություններով օժտված կենտրոնական կառույցները (հակակոռուպցիոն գործակալությունը, օմբուդսմենը, վերահսկիչ բարձրագույն մարմինը և այլն) գործու՞մ են, արդյոք, մարզային կամ համայնքային մակարդակում, և կա՞ն, արդյոք, նմանատիպ կառույցներ մարզային կամ համայնքային մակարդակներին հատուկ լիազորություններով:**

Այո, առկա կառույցները գործում են մարզային և համայնքային մակարդակներում: Օրինակ, համաձայն Ազգային ժողովի վերահսկիչ պալատի մասին օրենքի 6 հոդվածի՝ վերահսկիչ պալատը լիազորված է ստուգելու և վերահսկելու պետական բյուջեի, պետական ծրագրերի և պայմանագրերի կատարումը, բյուջետային տրանսֆերտների օգտագործումը, վարկերի և փոխառությունների օգտագործումը պետական կառավարման բոլոր մակարդակներում: Դատարանները, հարկային մարմինները դատախազության կառույցները և պետական այլ մարմինները գործում են մարզային և համայնքային մակարդակներում, որպես ազգային կենտրոնացված համակարգի բաղկացուցիչ մասեր:

ԱԶԳԱՅԻՆ ՀԱՎԱԿՈՈՒԴՑԻՈՆ ՈԱԶՄԱՎԱՐՈՒԹՅՈՒՆ

- **Հայտարարե՞լ է, արդյոք, կառավարությունն իր հակակոռուպցիոն ռազմավարության և դրա իրականացման ծրագրի ժամանակացույցի մասին:**

2002 թ. սկզբին ՀՀ կառավարությունը մի խումբ տեղական և արտասահմանյան փորձագետների ուժերով Համաշխարհային բանկի Ինստիտուցիոնալ զարգացման վարկի դրամաշնորհային բաղկացուցիչ մասի շրջանակներում նախաձեռնեց Հակակոռուպցիոն ազգային ռազմավարության ծրագրի մշակումը: Ծրագրի միջանկյալ զեկույցը քննարկվեց 2002 թ. հուլիսին կազմակերպված սեմինարի ժամանակ, որին մասնակցեցին իշխանությունների, քաղաքացիական հասարակության և դոնոր հանրության ներկայացուցիչները: Այնուհետև մշակվեցին ծրագրի մի շարք նոր տարբերակներ, սակայն առանց հանրային մասնակցության: Ռազմավարության վերջին տարբերակը մշակվեց 2003 թ. հունիսին ձևավորված կոալիցիոն կառավարության կողմից: Այն հաստատվեց 2003 թ. նոյեմբերի 6-ին

կառավարության թիվ 152-Ն որոշմամբ, վավերացվեց ՀՀ Նախագահի կողմից 2003 թ. դեկտեմբերի 1-ին և տպագրվեց «Պաշտոնական տեղեկագրում» դեկտեմբերի 10-ին: Նույն օրն այն տպագրվեց «Հայաստանի Հանրապետություն» պաշտոնաթերթում հասարակական քննարկման համար: Ծրագիրը կազմված է ռազմավարության մասից և դրա իրականացման միջոցառումների ցանկից, որում նշված են 2003-2007 թթ. ընթացքում ձեռնարկվելիք գործողությունների պլանը:

- **Այդ ծրագրի ո՞ր մասն է արդեն իրագործված:**

2003 թ. դեկտեմբերի դրությամբ ծրագրի դեռ նոր էր սկսել իրականացվել:

- **Համապետական, թե՞ տարածքային/տեղական մակարդակի ծրագիր է Հակակոռուպցիոն ռազմավարության ծրագիրը:**

Ծրագիրը համապետական է:

- **Ետ չի մնում, արդյոք, կառավարությունը Ծրագրի իրականացման՝ իր կողմից հաստատված ժամանակացույցից:**

2003 թ. դեկտեմբերի դրությամբ առայժմ վաղ է խոսել ժամանակացույցից ետ մնալու մասին:

ՊՆՈՐ ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ՀԱԿԱԿՈՌՈՒԴՑԻՈՆ ՆԱԽԱՁԵՆՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

- **Ինչպիսի՞ միջպետական և միջազգային դոնոր գործակալություններ կան Հայաստանում:**

Հայաստանում գործող հիմնական դոնոր կազմակերպություններն են Համաշխարհային Բանկը, Միջազգային արժույթային հիմնադրամը, ԱՄՆ Միջազգային զարգացման գործակալությունը, Վերակառուցման և զարգացման եվրոպական բանկը, Մեծ Բրիտանիայի Միջազգային զարգացման նախարարության, Գերմանական տեխնիկական համագործակցության ծրագիրը, Եվրոպական Միությունը, ՄԱԿ-ի Զարգացման ծրագիրը և այլ կառույցները, Եվրախորհուրդը, Բաց հասարակության ինստիտուտ. օժանդակության հիմնադրամ - Հայաստանը, Շվեյցարիայի զարգացման և համագործակցության գործակալությունը և այլն:

- **Ի՞նչ տիպի հակակոռուպցիոն նախաձեռնությունների են նրանք աջակցել:**

Հանրապետությունում գործող դոնոր կազմակերպությունները ֆինանսավորել են մի շարք հակակոռուպցիոն ծրագրեր, ինչպիսիք են Ազգային հակակոռուպցիոն ռազմավարության մշակումը (Համաշխարհային Բանկ), հակակոռուպցիոն ռազմավարություն մշակելու օրենսդիր և գործադիր մարմինների և քաղաքացիական հասարակության ներկայացուցիչների ուսուցողական այց Բուլղարիա (ԱՄՆ Միջազգային զարգացման գործակալություն/Կրթության զարգացման ակադեմիա), երկրում կոռուպցիայի մակարդակի ուսումնասիրություն (ԱՄՆ Միջազգային զարգացման գործակալություն, Մեծ Բրիտանիայի կառավարություն), Հակակոռուպցիոն տեղեկատվական կենտրոնի ստեղծում (Շվեյցարիայի զարգացման և համագործակցության գործակալություն), հակակոռուպցիոն ֆիլմերի ստեղծում (Ամերիկյան իրավաբանների միության/Կենտրոնական և Արևելյան Եվրոպայի իրավական նախաձեռնության ծրագիր) և հեռարձակում (ԵԱՀԿ Երևանյան գրասենյակ և Մեծ Բրիտանիայի կառավարություն), հակակոռուպցիոն հարցերի գծով լրագրողների վերապատրաստում (Բաց հասարակության ինստիտուտ. օժանդակության հիմնադրամ - Հայաստան) և այլն: Եվրախորհուրդն օժանդակում է համաժողովների ու սեմինարների և եվրոպական փորձագետների՝ իրենց փորձին

ծանոթացնելու նպատակով Հայաստան կատարած այցելությունների կազմակերպման հարցերում:

Դոնոր հանրությունը նաև աջակցել է հայկական պատվիրակությունների մասնակցությունը հակակոռուպցիոն տարբեր համաժողովներին և սեմինարներին (ԱՄՆ Միջազգային զարգացման գործակալություն, Մեծ Բրիտանիայի Միջազգային զարգացման նախարարության, Հայաստանում Գերմանիայի դեսպանություն, Բաց հասարակության ինստիտուտ. օժանդակության հիմնադրամ - Հայաստան և այլն): Իրականացվել և իրականացվում են նաև մի շարք այլ ծրագրեր, որոնք պարունակում են հակակոռուպցիոն տարրեր կամ նպաստում են հակակոռուպցիոն միջոցառումների իրականացմանը: Դրանցից են հանրային և դատական ոլորտներում բարեփոխումների ծրագրերը, տեղեկատվության ազատությունը և ազատ մամուլը, հանրային իրազեկությունը և տեղական կարողությունների զարգացումը, ֆինանսական և աուդիտի ինստիտուտների զարգացումը, գործարար միջավայրի բարելավումը և այլն:

- **Կա՞ն, արդյոք, դեպքեր, երբ դոնորները համագործակցում են միմյանց հետ կամ համակարգում են իրենց կողմից իրականացվող/ֆինանսավորվող ծրագրերը:**

Այո: Գոյություն ունի Համատեղ աշխատանքային խումբ, որն ընդգրկում է վերը նշված հիմնական դոնորներին, ինչպես նաև Հայաստանում գործող մի շարք երկրների դեսպանությունները (ԱՄՆ, Մեծ Բրիտանիա, Գերմանիա, Իտալիա և Ռուսաստան): Այն ստեղծվել է հակակոռուպցիոն բնագավառում դոնորների օժանդակությունը համակարգելու նպատակով՝ ԵԱՀԿ երևանյան գրասենյակի ներքո:

ՀԵՏԱԳԱ ՀԵՏԱՁՈՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ ԵՎ ԴՈՆՈՐՆԵՐԻ ԱԶԱԿՑՈՒԹՅՈՒՆ

- **Ուսումնասիրության արդյունքում վեր հանվե՞լ են, արդյոք, անհապաղ ուշադրություն պահանջող առանցքային ոլորտները. որո՞նք են այդ ոլորտները:**

Այո: Դրանք հետևյալն են.

- Բացակայում է կոռուպցիայի դեմ պայքարելու իրական քաղաքական կամք:
- Բացակայում է բոլոր շահագրգիռ կողմերի աջակցությունը վայելող հակակոռուպցիոն ռազմավարություն:
- Կառավարական կոալիցիան կազմող կուսակցությունների միջև բացակայում է կոնսենսուսը:
- Նախագահական ինստիտուտը և գործադիր իշխանությունը գերիշխում են իշխանության մյուս թևերի վրա:
- Կառավարման համակարգի ներսում բացակայում է պետական ինստիտուտների քաղաքական և ֆինանսական անկախությունը:
- Բացակայում են իշխանության թևերի փոխադարձ զսպումները և վերահսկողությունը:
- Քաղաքական և տնտեսական իշխանությունը կենտրոնացած է փոքրաթիվ վերնախավի ձեռքում:
- Անկատար է պետական մարմինների թափանցիկությունը և պատասխանատվությունն ապահովող օրենսդրական դաշտը (մանավանդ ենթաօրենսդրական ակտերի մակարդակով):
- Թույլ է օրենքի կիրարկումը, բացակայում են վերահսկողության և պատժելիության արդյունավետ մեխանիզմները և դրա հետևանքով կոռուպցիոն ռիսկերը մեծ չեն:
- Օրինականության ազգային համակարգի բոլոր հիմնական հենասյուներում բացակայում է ինստիտուցիոնալ ներուժը:
- Քաղաքական և տնտեսական բարեփոխումները հանրության կողմից ընկալվում են որպես տապալված:

- Հասարակության ներսում առկա է իշխանությունների և դոմոր հանրության կողմից իրականացված և իրականացվող հակակոռուպցիոն նախաձեռնությունների նկատմամբ անվստահություն:
 - Երկիրը գտնվում է ծանր տնտեսական պայմաններում և չլուծված են մնում սոցիալական հիմնախնդիրները:
 - Քաղաքական գործընթացներում ցածր է հանրային մասնակցության աստիճանը:
 - Բացակայում են կոռուպցիայի հետևանքների ըմբռնումը և նրա նկատմամբ անհանդուրժողականությունը:
- **Կա՞, արդյոք, կոռուպցիայի մի այնպիսի տեսակ, որը կա՛մ բնորոշ է տվյալ երկրին կա՛մ էլ նշանակալից է իր թողած ազդեցությամբ ու հետևանքներով և պահանջում է ավելի խորը ուսումնասիրություն:**

Անհրաժեշտ է խորապես գնահատել կոռուպցիայի քաղաքական, սոցիալական և տնտեսական հետևանքները՝ ցույց տալու համար իշխանություններին և քաղաքացիներին՝ թե ինչ է բերում կոռուպցիայի նկատմամբ հանդուրժողականությունը: Պետք է ուսումնասիրվեն նաև հայկական հասարակության ներսում կոռուպցիայի նկատմամբ հանդուրժողականության բարձր աստիճանը, մշակութային, սոցիալական և համակարգային պատճառները: Անհրաժեշտ է լուրջ քննության ենթարկել հակակոռուպցիոն պայքարի բնագավառում ներկա իրավիճակը, ինչպես նաև վերազնահատել թափանցիկ և հաշվետու կառավարման համակարգի կայացմանն օժանդակող դոմորական ռազմավարությունը և դրա վրա հիմնված՝ իրականացված և ներկայումս իրականացվող ծրագրերը:

Վերը նշված վերազնահատումից քաղված դասերը պետք է հաշվի առնվեն նոր ծրագրերի պատրաստման և ներկայումս իրականացվողների վերանայման ուղեցույցեր մշակելու համար: Պետք է ուսումնասիրվեն հակակոռուպցիոն պայքարի համաշխարհային փորձի լավագույն օրինակները՝ հանրապետության ներկա քաղաքական և տնտեսական զարգացման մակարդակի համատեքստում դրանցից առավել կիրառելիները գտնելու նպատակով: Հավասարապես կարևոր է նաև դոմորների կողմից ֆինանսավորվող կառավարության հակակոռուպցիոն ծրագրերի մոնիտորինգի չափանիշներ /չափորոշիչներ/ մշակելը:

Ինչպե՞ս մեծացնել Հայաստանի պետական հաստատությունների թափանցիկության և հաշվետվողականության աստիճանը: Ի՞նչը կքաջալերի իշխանություններին համագործակցելու քաղաքացիական հասարակության հետ: Հատուկ հակակոռուպցիոն օրենսդրությունն, արդյոք, ավելի արդյունավետ կլինի, քան եթե բոլոր համապատասխան օրենքներում, կանոնակարգերում և ընթացակարգերում ներդրվեն հակակոռուպցիոն տարրեր: Ի՞նչը կարող է լինել ավելի արդյունավետ՝ հատուկ հակակոռուպցիոն մարմնի ստեղծումը, թե գոյություն ունեցող համապատասխան հաստատություններին ավելի լայն լիազորություններով օժտելը: Այդպիսի մարմինը, եթե այն ստեղծվի, ինչպիսի՞ գործառնություններ պետք է ունենա՝ քաղաքականության մշակման, համակարգման թե հետաքննման: Բոլոր այս հարցերը, որ կապված են օրենքի անբավարար կիրարկման հիմնախնդրի և անբավարար ինստիտուցիոնալ ունակության հետ, պետք է ուսումնասիրվեն լրջորեն՝ նախքան իրավական և ինստիտուցիոնալ բարեփոխումների նոր փուլ նախաձեռնելը:

Էլ ավելի կարևոր է գտնել այն հարցի պատասխանը, թե այսօրվա Հայաստանում որքան անկախ կարող է լինել հակակոռուպցիոն գործունեություն իրականացնող մարմինը: Ավելի լայն լիազորություններով ինչպե՞ս իրապես օժտել օրենսդիր իշխանությանը, ինչպե՞ս ավելի անկախ դարձնել դատական համակարգը և սահմանափակել գործադիրի, մանավանդ նախագահական ինստիտուտի, գերիշխումը իշխանության այլ թևերի վրա: Ինչպե՞ս ապահովել ԱԺ Վերահսկիչ պալատի և վերահսկիչ այլ մարմինների իրական անկախությունը: Սրանք ապագա հետազոտությունների ոլորտներն են: Անհրաժեշտ է իրականացնել իրավական և ինստիտուցիոնալ ուսումնասիրություններ՝ իշխանության թևերի իրական

տարանջատումը և երկրի կառավարման համակարգում փոխզույգման և վերահսկման իրական մեխանիզմների առկայությունը ապահովելու նպատակով հանձնարարականներ մշակելու համար:

- **Հակակոռուպցիոն պայքարի շրջանակներում կա՞, արդյոք, մի որոշակի մոտեցում կամ նախաձեռնություն, որը որպես լավագույն հակակոռուպցիոն միջոց արժանի է հետագա ուսումնասիրության: Կարելի՞ է, արդյոք, վեր հանել հնարավոր հակակոռուպցիոն նախաձեռնություններին առնչվող այն առանցքային ոլորտները, որոնք ունեն դոնորների աջակցության կարիքը:**

Հետագա ուսումնասիրության ու աջակցությանն են առժամի հետևյալ ոլորտները.

- Հակակոռուպցիոն միջոցառումների առաջնայնության սահմանում և համակարգում
 - Համապատասխան օրենսդրության կատարելագործում՝ ուղղված թափանցիկության և հաշվետվողականության աստիճանի բարձրացմանը
 - Օրենքի կիրարկման ապահովումը և կոռուպցիոն ռիսկերի մեծացումը.
 - Օժանդակություն ինստիտուցիոնալ ունակությունների զարգացմանը (հանրային ծառայություններ, դատական համակարգ, վերահսկողություն, օրենսդիր իշխանություն, կուսակցություններ, ընտրական համակարգ, քաղաքացիական հասարակություն, լրատվամիջոցներ, գործարար հատված և այլն).
 - Ազգային հակակոռուպցիոն ծրագրի վերանայում և նրա իրականացման մոնիտորինգ.
 - Հակակոռուպցիոն քաղաքականության մշակման գործընթացում քաղաքացիական հասարակության մասնակցության ապահովում.
 - Կոռուպցիայի նկատմամբ հանդուրժողականության նվազմանն ուղղված կրթական և իրազեկության ծրագրերի օժանդակություն:
- **Կարելի է՞, արդյոք, վեր հանել հակակոռուպցիոն նախաձեռնություններին առնչվող այն առանցքային ոլորտները, որոնք կարող են հիմք հանդիսանալ հնարավոր դոնորների ծրագրերի առաջնահերթությունն և հերթականությունը սահմանելու, ինչպես նաև դրանց իրականացման գործում համագործակցելու կամ դրանք համակարգելու համար:**

Հաշվի առնելով Հայաստանում հակակոռուպցիոն ուղղվածության բարեփոխումներ իրականացնելու հարցում քաղաքական կամքի բացակայությունը և ինստիտուցիոնալ ունակության բացակայությունը՝ դոնորների դերը դառնում է շատ կարևոր: Ելնելով դրանից՝ դոնորները պետք է.

- վերլուծեն հակակոռուպցիոն բնագավառում ներկա իրավիճակը.
- վերագնահատեն կառավարման համակարգի թափանցիկության և հաշվետվողականության մակարդակի բարձրացմանն ուղղված ռազմավարությունը և նախկինում իրականացված և ներկայումս իրականացվող ծրագրերը.
- գիտակ օտարերկրյա և տեղական փորձագետների օգնությամբ կատարեն կարիքների ճշգրիտ գնահատում և տան կոնկրետ հանձնարարականներ՝ ուղղված բարեփոխումների արդյունավետության բարձրացմանը.
- ստեղծեն աշխատանքային խմբեր ըստ ոլորտների և մասնագիտական փորձի՝ բարելավելու դոնորների միջև համագործակցությունը և համակարգումը.
- վերանայեն իրենց կողմից կիրառվող ռազմավարությունները և ծրագրերը՝ համապատասխանեցնելով դրանք առկա միջոցներին և հանրապետության իրական կարիքներին.
- ուժեղացնեն Հակակոռուպցիոն համատեղ աշխատանքային խմբի դերը.

- հրապարակեն և լայնորեն տարածեն իրենց ռազմավարության, ծրագրերի և գործունեության մասին տեղեկատվությունը հայերեն լեզվով.
- իրենց կապալառուներին, գործընկերներին և դրամաշնորհներ ստացողներին ընտրեն թափանցիկ ընթացակարգերի միջոցով՝ ապահովելով ավելի արդարացի ընտրություն և միջոցների բաշխում. պահանջեն ավելի թափանցիկ և հաշվետու գործելաճ պետական մարմիններից և իրենց կապալառուներից.
- իրականացնեն մոնիտորինգ, գնահատեն իրենց տեղական գրասենյակների և դրանց աշխատակազմերի գործունեությունը և հրապարակեն իրենց այն աշխատակիցների անունները, ովքեր ցուցաբերել են ոչ ճիշտ վարքագիծ կամ կատարել են անօրինական գործողություններ:

Դոնորներն իրենց հակակոռուպցիոն ծրագրերի առաջնահերթությունն և հերթականությունը սահմանելու, ինչպես նաև այդ ծրագրերի իրականացման գործում համագործակցելու կամ դրանք համակարգելու համար պետք է հաշվի առնեն.

- գործող օրենսդրության և դրա կիրարկման բարելավման, ինչպես նաև օրենքների հետ ենթօրենսդրական ակտերի համապատասխանեցման անհրաժեշտությունն այնպիսի ոլորտներում, ինչպիսիք են քաղաքական և ֆինանսական ապակենտրոնացումը, տեղեկատվության ազատությունը և մանուլի անկախությունը, որոշումների կայացման գործընթացներում հանրության մասնակցությունը, բոլոր պետական պաշտոնյաների գույքի և եկամուտների հայտարարագրումը և հայտարարագրերի իրական վերահսկողությունը, կառավարման բոլոր մակարդակներում կայացվող որոշումների թափանցիկությունը, շահերի բախման/անհամատեղելիության, խնամիրության և հովանավորչության կանխումը, պետական պաշտոնյաների և Ազգային ժողովի պատգամավորների հաշվետվողականությունը.
- արդար ընտրությունների անցկացումն ապահովող արդյունավետ մեխանիզմների ընդունումը և կիրարկումը, որի դեպքում կենսական նշանակություն ունեն կուսակցական համակարգի ուժեղացումը, ընտրական հանձնաժողովների՝ հանրությանն ավելի հաշվետու դարձնելը և վստահված անձանց ու դիտորդներին ավելի մեծ իրավունքներով օժտելը.
- գործարար հատվածի զարգացման համար ավելի բարենպաստ միջավայրի ստեղծումը և հակամենաշնորհային քաղաքականության կատարելագործումը.
- ինստիտուցիոնալ ունակությունների ուժեղացումը՝ ուղղված բոլոր ինստիտուտների (իշխանության գործադիր, օրենսդիր և դատական ճյուղեր, կուսակցություններ, ընտրական համակարգ, վերահսկիչ պալատ, քաղաքացիական ծառայություն, ոստիկանություն և դատախազություն, տեղական ինքնակառավարում և այլն) արդյունավետությունը և փոխգործակցության աստիճանը բարձրացնելուն.
- հանրային քաղաքականության ոլորտների բարեփոխումներում հասարակության մասնակցության ակտիվացումը՝ քաղաքացիական հասարակության ներգրավումն ապահովող մշտական գործող մեխանիզմների (հանրային լուսններ, խորհրդատվություններ, խորհրդատվական խմբեր և այլն) ստեղծման, ինչպես նաև տեղերում կարողությունների (մոնիտորինգ, լրբբինգ, շահերի պաշտպանություն) ուժեղացման միջոցով՝ պահանջելու պետական իշխանության մարմինների ավելի թափանցիկ և հաշվետու գործունեություն.
- հանրային քաղաքականության գործընթացի բոլոր փուլերում պետական մարմինների և քաղաքացիական հասարակության ներկայացուցիչների միջև երկխոսության հաստատումը՝ նպաստելու սոցիալական գործընկերությանը.
- լրատվամիջոցների ունակությունների ուժեղացումը՝ կոռուպցիոն դեպքերի հետաքննման, պետական ծրագրերի մոնիտորինգ իրականացնելու և հակակոռուպցիոն քարոզարշավներում մասնակցելու նպատակով.
- կոռուպցիայի հարցերին առնչվող կրթական և հանրության իրազեկման ծրագրերին աջակցելը: